

PROGRAMA
ÀNGEL JIMÉNEZ
DE MEMÒRIA DEMOCRÀTICA

CONSTRUINT UNA HISTÒRIA AMB MEMÒRIA

DE LA DICTADURA A LA DEMOCRÀCIA

DOSSIER PEDAGÒGIC

Museu d'Història de Sant Feliu de Guíxols

DESEMBRE 2022

Índex

1.- Objectius i accions del projecte pedagògic

1.1.- Temàtiques a tractar, antecedents i cursos a qui s'adreça

1.2.- Accions: tipologia d'activitats, metodologia i calendari

1.3.- Coordinació

2.- Dossier de treball

2.1.-El primer franquisme: quotidianitat i dictadura a Sant Feliu de Guíxols i a la Vall d'Aro

2.1.1. Un precedent democràtic malmès pel feixisme: el període republicà fins a la fi de la Guerra Civil

2.1.2. El gir obligat: la fi de la Guerra Civil, la dictadura franquista i els seus efectes socials i culturals

2.1.3. Alguns exemples de documentació testimonial de l'època

2.2.- Creixement urbà, transformacions socials i canvi polític: 1957-1979

2.2.1. De l'eliminació de la cartilla de racionament al Pla d'estabilització

2.2.2. Canvis de l'estructura econòmica versus canvis culturals en el context local

2.2.3. Progrés econòmic, transformacions urbanes i carències d'ordre polític i social

2.2.4. El canvi polític i el camí cap a la democratització

2.3.- Estudis, publicacions, selecció de textos, documentació i filmografia

3. A títol indicatiu. Les utilitats del "treball de memòria"

4. Directrius per al desenvolupament del projecte creatiu

5. Annexos

Imatges pàgina anterior: Enterrament de brigadistes internacionals, Sant Feliu de Guíxols, 1938 (Fons Vicenç Gandol) /Acte d'inauguració de l'Hogar del Auxilio Social Alemán al Xalet de Can Casas, 15 de juny de 1941, al paratge de Sant Pol (Fons P. Rigau. AMSFG)

1.- Objectius i accions del projecte pedagògic.

En aquest document, que és continuador de l'anterior programa "Temps de guerra", es presenta un projecte pedagògic per al coneixement, a les aules dels Instituts Sant Elm, Sant Feliu i Cor de Maria-Sant Josep de Sant Feliu de Guíxols, Institut Ridaura de Castell d'Aro i Centre de Formació d'Adults de Sant Feliu de Guíxols, de les actituds de la població i la vida quotidiana en un context històric molt marcat per les convulsions socials, la violència política, la repressió, la resistència i les lluitats per les llibertats. En concret, es tracta del període que compren la Guerra Civil espanyola, la dictadura franquista i la transició a la democràcia. Un dels aspectes sobre el qual es vol posar més èmfasi gira a l'entorn dels motius que fan possible que unes ideologies polítiques de caire autoritari/totalitari s'imposin a les societats o, fins i tot, que puguin resultar atractives per a una part significativa del cos social.

El franquisme, amb totes les seves singularitats i adaptacions als diferents contextos històrics, fou un règim polític que es pot incloure en l'espectre del feixisme. Aquell règim dictatorial, d'ideologia totalitària i altament repressiu, va incidir de manera molt profunda en el conjunt de la societat i, fins i tot, en l'esfera més íntima de les persones. Des de l'adhesió política i la participació en la repressió, passant per la indiferència i formes de dissidència lleu, a l'oposició oberta i el compromís amb la resistència democràtica són algunes de les conductes adoptades per la ciutadania en situacions en què el feixisme i altres formes de totalitarisme tracten de suprimir les llibertats. Sens dubte, la Guerra Civil espanyola i el seu desenllaç amb la instauració de la dictadura franquista ofereix un gran ventall de possibilitats per treballar pedagògicament els comportaments col·lectius i individuals en situacions de conflictes armats oberts o sota règims dictatorials.

Alhora, aquesta proposta d'incursió en el passat no es vol limitar només a la proporció de coneixements històrics per a l'alumnat. Si bé és molt important l'obtenció d'aquests coneixements, aquest "treball de memòria" vol anar més enllà i es preveuen com a mínim dues qüestions d'ordre educatiu i ètic sobre les quals es creu convenient d'actuar des del present.

D'una banda, es veu necessària una lectura analítica i interpretativa del període franquista, adaptada a les edats i capacitats de l'alumnat, que fugi de qualsevol banalització o mirada edulcorant d'aquell règim polític. Cal insistir en aquesta qüestió perquè la llarga dictadura va tenir la capacitat de bastir una percepció positiva sobre ella mateixa que sovint és defensada per sectors polítics i socials per mitjà d'una maniobra de desvinculació del franquisme del feixisme/nazisme i amb la insistència en el perfil modernitzador d'un autoritarisme necessari enfront d'un suposat desgavell en l'època republicana. En definitiva, es minimitza tant l'obra repressora de la dictadura com la importància de les lluites per la democràcia en el decurs de la seva llarga existència i el procés de la transició. Un dels objectius, doncs, d'aquest programa serà subratllar el caràcter antidemocràtic i totalitari del franquisme i, alhora, insistir en el fet que la

democràcia no és cap concessió regalada des de les altes esferes, sinó que és una conquesta de la majoria de la població a través de les mobilitzacions i les lluites reivindicatives i resistencials. En cap cas es tracta d'un triomf definitiu, sinó que cal vetllar per ell diàriament.

De l'altra, si ens centrem en el nostre present, és ben constatable que ens trobem en un context que proliferen conductes i posicionaments polítics que amenacen amb qüestionar els valors democràtics. En conseqüència, dur a terme una formació en "Història amb memòria", que promogui la formació de la ciutadania democràtica, es transforma, podríem dir, en un imperatiu. Arreu proliferen, a banda d'ideologies d'extrema dreta, corrents polítics de projecció més àmplia, que accepten el joc democràtic, però que sostenen actituds antiliberals i postures radicals autoritàries que proposen la limitació dels drets democràtics i civils. És el cas de moviments polítics de dreta radical populista que, a diferència de la marginalitat de l'extrema dreta, estan accedint a l'escenari polític convencional on imposen els seus criteris supremacistes, nativistes, racistes, antiimmigrants, securitaris, antifeministes, sexistes i homòfobs. A l'Estat espanyol, per exemple, aquesta dreta autoritària també té la temptació de relativitzar la criminalitat del règim franquista. Alhora, l'agenda política de la dreta radical populista també penetra en formacions de la dreta convencional i en l'àmbit del centredreta i fins i tot del centreesquerra. Hi ha una normalització de la dreta populista tal com si el que propugnen fos el nou "sentit comú". Es tracta, doncs, d'un desafiament a la democràcia liberal que corroboren, per exemple, les enquestes elaborades des d'Àustria fins als EUA i des del Brasil fins a l'Índia, les quals assenyalen que gran part de la població sosté actituds autoritàries, nativistes i populistes.

És obvi que, enfront d'aquesta situació, les iniciatives educatives centrades en les pedagogies i el coneixement sobre el passat immediat i el "treball de memòria" hi poden tenir un pes important a fi de contrarestar aquesta normalització de les dretes radicals i els seus discursos antidemocràtics. No hi ha països immunes a l'ascens d'aquestes ideologies i formacions polítiques. Per exemple, ni en països com Alemanya, on fa anys que es desenvolupa un "treball de memòria" sobre el trauma de l'Holocaust i el nazisme, s'ha pogut evitar l'escalada d'aquestes ideologies. El mateix ha succeït en societats com les escandinaves que es caracteritzen per la seva alta qualitat democràtica i, malauradament, l'Estat espanyol, malgrat la taca del passat franquista, tampoc no ha esquivat aquest fenomen.

No hi ha segurament una única resposta que pugui neutralitzar l'auge de l'autoritarisme ultradretà i il·liberal, però una d'elles és segur que passa per l'aprofundiment de la qualitat democràtica. Un camí que té en l'educació un dels seus pilars. Quan s'enforteix la democràcia, es debilita la dreta radical i populista en expansió. Aquest projecte pedagògic, que es fonamenta en una "Història amb memòria", té l'objectiu de proporcionar continguts, eines i instruments a les generacions més joves per tal que, des del discerniment crític que proporciona "pensar històricament", tinguin la capacitat per valorar positivament el que comporta viure en democràcia. Un règim polític en

construcció permanent i que necessàriament, com ja s'ha remarcat, sempre és i serà perfectible.

1.1.- Temàtiques a tractar, antecedents i cursos a qui s'adreça

Així doncs, el marc cronològic i temàtic de treball inclou la Guerra Civil espanyola –amb referències al període republicà en pau–, la Segona Guerra Mundial amb l'episodi de la deportació als camps nazis, i la postguerra franquista, amb la possibilitat d'estendre's fins als anys de la transició a la democràcia.

Un dels principals recursos a utilitzar pedagògicament serà la llista, amb totes les dades que es coneixen, dels ciutadans nascuts o residents a Sant Feliu de Guíxols i la Vall d'Aro que durant el seu exili van ser internats, i majoritàriament assassinats, en els camps de concentració nazis durant els anys de la Segona Guerra Mundial. Aquesta llista s'annexa al final del document. Alhora, també, es podria treballar amb la llista de persones que, residents a Sant Feliu de Guíxols l'any 1939, foren sotmeses a judicis sumaríssims amb el resultat d'algunes execucions i moltes condemnes a presó. Aquesta llista, que rep el nom de Llista de Reparació Jurídica de Víctimes del Franquisme, procedeix del Tribunal Militar territorial Tercer de Barcelona i és accessible en dades obertes al web de l'Arxiu Nacional de Catalunya (<https://anc.gencat.cat/ca/detall/noticia/La-llista-de-reparacio-juridica-de-victimes-del-franquisme-en-dades-obertes>). De les quasi 80.000 persones que foren processades a Catalunya per aquest sistema d'urgència, a la llista s'hi trobem més d'un centenar de guixolencs. Hi figura la tipologia de condemna que van rebre, des de l'execució a l'alliberament, passant per un ampli ventall de sentències que comportaven normalment presó i treballs forçats. Sens dubte, es tracta d'un recurs amb enormes potencialitats educatives, ja que és possible que es puguin trobar vincles familiars en alguns casos entre els estudiants i algunes d'aquestes persones represaliades. També, un altre recurs a tenir en compte són les llistes que contenen les persones de la Vall d'Aro, amb Sant Feliu inclòs, que van emprendre el camí de l'exili després del febrer de 1939. Les investigacions de l'historiador Jordi Gaitx han de ser la principal referència en aquest sentit.

Alhora, tornant a la línia del treball de memòria sobre la deportació, és previst que, amb el compromís que va prendre l'ajuntament de Sant Feliu de Guíxols en l'Acord de Ple de 19 d'agost de 2019¹, l'any 2023 es porti a terme la col·locació de vuit llambordes *Stolperstein*, o pedres que fan ensopegar, que corresponen a vuit de les persones que abans de ser deportades als camps nazis van tenir com a darrer lloc de residència Sant Feliu de Guíxols. En aquestes llambordes, que tenen forma cúbica de 10 cm x 10 cm i que elabora amb els materials de formigó i llautó la Fundació de l'artista alemany Günter Demnig, hi consten les dades de la persona deportada: nom, cognoms, data de naixement, darrer lloc de residència en llibertat, data i lloc de la mort o de l'alliberament. Normalment, aquests petits monuments memorials s'ubiquen arran de terra davant de la façana dels domicilis on va néixer i/o residir el deportat/da. Les *Stolperstein* han arribat a Catalunya de la mà del Memorial Democràtic de la Generalitat de Catalunya, qui

¹ Es pot consultar el contingut transcrit de l'acord del ple a l'annex del final.

des de l'any 2015 ha impulsat i finançat la col·locació d'aquestes llambordes arreu del país. Aquesta acció de caire memorialista s'inscriu en la línia de projectes pedagògics que estan estretament relacionats amb l'estudi de la història local de la deportació als camps nazis i en el marc del projecte *Stolpersteine*, que gestiona el Memorial Democràtic.

Recordar a les persones deportades als camps nazis i treballar sobre la seva memòria són uns objectius molt importants en el sentit que permeten evidenciar la crueltat extrema del totalitarisme, concretament del nazisme, el qual va comptar amb la connivència del franquisme. **Entre les franges joves de la població pot ser un recurs educatiu d'un gran valor il·lustratiu sobre el riscs del totalitarisme i les debilitats de les democràcies. Tanmateix, aquest programa de memòria democràtica es proposa anar més enllà d'aquest esdeveniment històric específic i, per això, es formula un treball més ampli i plural que posi l'atenció, per exemple, sobre episodis de la Guerra Civil tal com la vida a la rereguarda republicana, les experiències dels soldats al front, l'acolliment de refugiats, els desplaçaments forçosos de població i l'exili, el compromís antifeixista i l'activisme en les lluites per la democràcia i per les millores de les condicions de vida i treball.**

Aquesta darrera qüestió, el compromís i l'activisme, pot ser una categoria ètica molt útil per afrontar un treball històric i memorialista sobre el franquisme i la transició a la democràcia. Naturalment, sense obviar aspectes tan rellevants com la repressió de la dictadura -execucions sumàries o per mitjà d'una variada gama de mecanismes de privació de llibertat que compren camps de concentració, batallons de treballadors forçats, batallons disciplinaris de soldats treballadors, presons i colònies penitenciàries entre altres-, aquest programa pretén posar èmfasi en les actituds de compromís i de lluita per la consecució de la democràcia.

Es tracta d'elaborar un programa de treball que vagi més enllà de lectures excessivament victimistes, en què sol prevaldre una visió del represaliat/ada com un subjecte passiu. És a dir, es vol remarcar el paper protagonista i actiu de les persones en els processos que fan possible aconseguir i obrir espais de llibertat. Per tant, **es donarà molta més rellevància a allò que van fer aquestes persones que no pas a allò que els van fer o, el que és el mateix, a allò que patiren.** Es tracta d'evitar un discurs en excés "dolorós" per passar a destacar les fites de la resistència al totalitarisme i de les lluites que, a l'enfrontar-se a les injustícies, pretenien configurar un règim polític que estigués fonamentat en les llibertats democràtiques.

Antecedents del treball de memòria a Sant Feliu de Guíxols

Aquest projecte parteix de la base de la feina realitzada amb anterioritat. En aquest sentit, com a antecedents de projectes dins d'aquest àmbit temàtic ja realitzats hi ha hagut les exposicions i activitats dels Tallers d'Història, així com les xerrades anuals realitzades sobre els camps de concentració nazis, amb la col·laboració d'entitats memorialistes com

l'Amical de Mauthausen i Altres Camps, i la d'estudiosos locals com Josep Murlà i Francesc Xavier Bosch.

També cal destacar els materials elaborats des del Grup de Recerca sobre l'Època Franquista (GREF), coordinat des de l'Arxiu Municipal, així com el monòlit instal·lat al Passeig de la ciutat a través de la iniciativa de l'associació Amical de Mauthausen i Altres Camps que té, entre els seus principals objectius, la preservació de la memòria de la deportació i, en paral·lel, promoure la prevenció i la sensibilització enfront de l'ascens d'ideologies i actituds totalitàries.

Des de fa un temps, l'Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols ja havia cercat la col·laboració de l'associació Amical de Mauthausen i Altres Camps, fundada l'any 1962 i amb seu a Barcelona. Aquesta entitat és la impulsora de l'anomenada xarxa "«Mai Més» de Memòria i de prevenció del feixisme", projecte al qual s'hi han sumat ja diversos instituts de secundària d'arreu de Catalunya. A fi de dur a terme aquest projecte de memòria i sensibilització contra el feixisme, l'Amical de Mauthausen aposta pel món local i un enfocament que té en compte l'experiència vital de les persones i les seves vicissituds en la deportació i l'internament. Les principals activitats del projecte són, entre altres, el desenvolupament de projectes pedagògics, l'organització de xerrades, cicles documentals, exposicions, la participació en els actes institucionals que tenen lloc a l'entorn de la commemoració del Dia Internacional de les Víctimes de l'Holocaust (el 27 de gener) i viatges presencials als recintes dels antics camps de concentració nazis actualment museïtzats.

Un altre projecte de caire educatiu, en aquest cas amb l'homologació reglada del Departament d'Educació, és el Grup DEMD (Grup de Treball del Departament d'Educació i el Memorial Democràtic). Concretament, es tracta d'una àmplia xarxa de professorat estesa per tot el territori de Catalunya, on es poden compartir i escoltar experiències, participar en jornades i cursos de formació, aportar idees i crear propostes, i on s'ofereixen recursos per promoure el coneixement de la pròpia història contemporània a les aules. Aquest grup de treball està format per professorat i tècnics del Memorial Democràtic i del Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya, i és obert a tots els membres de la comunitat educativa que hi vulguin participar. Els seus integrants treballen des de diferents disciplines a fi de sensibilitzar el professorat i l'alumnat pel que fa al concepte de "memòria democràtica", i posa especial èmfasi en la nostra realitat, l'actualitat i la proximitat. Dins el seu camp d'actuació, figura l'organització de l'acte, anteriorment esmentat, per a estudiants amb motiu de la "Commemoració de les Víctimes de l'Holocaust i Prevenció de Crims contra la Humanitat" que cada any se celebra el dia de l'alliberament del camp d'Auschwitz, el 27 de gener. També s'ofereix al professorat participar al Club de Lectura que coordina el Memorial Democràtic, com a activitat per gaudir i aprendre, o bé participar en activitats formatives com són les *Jornades d'experiències didàctiques en memòria històrica* o els seminaris *Eduquem amb memòria*, i en altres diverses trobades per compartir i aprendre de manera col·laborativa. Per tal d'obtenir més informació per formar part del

Grup de Treball DEMD, cal contactar amb l'àrea d'Educació del Memorial Democràtic: educacio.memorialdemocratic@gencat.cat.

El grup, tal com s'ha assenyalat, està format per professorat i persones especialitzades en el tema de la memòria i la història d'arreu de Catalunya. És a dir, els temes tractats són amplis i, no necessàriament, el treball s'ha de centrar en la deportació als camps nazis, sinó que es proposa un ampli espectre temàtic en el marc del segle XX i XXI. El DEMD es marca com a objectiu posar en valor tant la realitat històrica viscuda a cada territori com la mirada "especial" que cada centre educatiu vol donar als aprenentatges, emprant diferents metodologies de treball, col·laborant amb entitats memorialistes properes o equipaments municipals. A més del grup DEMD central, que es gestiona des del Memorial Democràtic, s'han constituït diversos grups de treball arreu de Catalunya. També hi ha professorat que hi participa puntualment o que s'hi compromet per projectes. En el cas que es manifestés interès per constituir un grup de treball a la Vall d'Aro (o al Baix Empordà) que impliqués la consolidació de la feina ja iniciada pel Museu d'Història de Sant Feliu de Guíxols i els instituts de la Vall d'Aro es pot trobar tota la informació relativa al Grup de Treball DEMD, sobre qui són, què fan i com treballen a l'enllaç: <https://projectes.xtec.cat/memoriaieducacio/>

Cursos a qui s'adreça

L'ensenyament a les aules catalanes de qüestions com l'origen i el desplegament dels feixismes a Europa en el període d'entreguerres (1919-1939), l'ascens al poder del nazisme i la seva consolidació (1933-1945), la Guerra Civil Espanyola (1936-1939), la Segona Guerra Mundial (1939-1945) i el franquisme (1939-1975), està regulat pels currículums de cada etapa educativa. Així doncs, podem veure que els cursos en què s'imparteixen aquests continguts dins de l'àmbit de ciències socials són tres: 4t d'ESO i 1r i 2n de Batxillerat

A 4t d'ESO, l'únic curs que és obligatori, a l'alumnat se li presenten tots els continguts claus citats en el paràgraf anterior. Aquests continguts són avaluats en base a unes competències bàsiques que es relacionen a continuació:

Competència 1: Analitzar els canvis i les continuïtats dels fets o fenòmens històrics per comprendre'n la causalitat històrica.

Competència 2: Aplicar els procediments de la recerca històrica a partir de la formulació de preguntes i l'anàlisi de fonts, per interpretar el passat.

Competència 3: Interpretar que el present és producte del passat, per comprendre que el futur és fruit de les decisions i accions actuals.

Competència 4: Identificar i valorar la identitat individual i col·lectiva per comprendre la seva intervenció en la construcció de subjectes històrics.

Competència 11: Formar-se un criteri propi sobre problemes socials rellevants per desenvolupar un pensament crític.

Competència 12: Participar activament i de manera compromesa en projectes per exercir drets, deures i responsabilitats propis d'una societat democràtica.

El projecte es fa amb una intencionalitat interdisciplinària i amb la voluntat d'obtenir el compromís anual i de continuïtat d'ensenyants i dels diversos departaments municipals implicats.

L'objectiu principal del projecte és, a més de l'adquisició de continguts i competències en consonància amb el currículum oficial, conèixer, conscienciar i prevenir sobre l'ascens d'ideologies totalitàries com el feixisme que, actualment, proliferen en els discursos d'organitzacions i grups polítics d'ultradreta i populistes. Uns discursos que, tal com ja hem avançat, es fonamenten en qüestions tan antidemocràtiques com el racisme, la xenofòbia, el supremacisme, l'homofòbia, l'antifeminisme i tota mena de fanatismes, sovint alimentats per concepcions religioses fonamentalistes.

En definitiva, el treball històric focalitzat en els anys de la Segona República -un règim democràtic que es veurà abocat a un conflicte civil armat a causa d'un cop d'estat gestat per grups polítics i socials reaccionaris i d'extrema dreta- durant la Guerra Civil i en la dictadura franquista fins als anys de recuperació de les llibertats democràtiques es tracta d'un exercici de memòria que va més enllà del simple aprenentatge de continguts. Sobretot, el que és més suggeridor de cara a l'aprenentatge és que la proximitat geogràfica i familiar en relació amb l'alumnat es considera primordial i, per aquest motiu, **es prioritza l'estudi local i comarcal sobre qüestions ben diverses.** És a dir, sense renunciar a la temàtica més impactant i que s'ha treballat més darrerament com és el cas de la deportació als camps nazis de persones de la Vall d'Aro / Baix Empordà, **cal aproximar-se, per mitjà de l'anàlisi de fonts històriques escrites locals, de la cerca de testimoniatges, de lectures d'autors/es locals/comarcals, a assumptes tan rellevants com els comportaments de la ciutadania en situacions de guerra o en societats no democràtiques, dominades per la por i la repressió, com és el cas de l'etapa de la dictadura franquista i el procés de transició a la democràcia.**

Aquest coneixement pot aportar eines per al foment de la reflexió, l'anàlisi crítica, el correcte tractament de les fonts d'informació i les TIC. **Les actituds de persones del passat immediat poden ser útils per inspirar les actituds en el present d'unes generacions de persones joves que han d'aprendre a valorar positivament els costos i sacrificis que implica viure en democràcia.** I, sobretot, aquest treball pedagògic ha de ser útil per prendre consciència sobre la fragilitat de la democràcia, sempre sotmesa a amenaces de les quals cal defensar-se col·lectivament.

1.2. Accions: tipologia d'activitats, metodologia i calendari

A continuació es relacionen algunes de les activitats per dur a terme amb l'alumnat. Es parteix de l'experiència del curs 2021-2022 i, a més, es proposa una activitat suplementària, relacionada amb la transformació del municipi de Sant Feliu de Guíxols,

sobretot, a partir de la dècada dels anys seixanta del segle passat. Una activitat que s'ha de fonamentar en l'explicació de la història col·lectiva del que va suposar l'acolliment de població immigrant procedent d'altres indrets de la Península i la **construcció de la "ciutat democràtica"**.

Activitat 1

Presentació de la reformulació del projecte i **xerrada a l'aula per part d'especialistes**. En aquest cas a càrrec de l'historiador Jordi Gaitx i l'estudiós Josep Murlà, els quals introduiran continguts sobre els processos històrics que conduïren a la crisi de les democràcies liberals durant les dècades de 1920 i 1930 amb el desenllaç de la proliferació de règims autoritaris i l'ascens d'una ideologia política com el feixisme, que tindrà en el nazisme la seva manifestació més extrema. Els desplaçaments forçosos de població, els exilis i l'aparició de grans contingents de persones refugiades són alguns dels efectes més habituals quan el feixisme assoleix el poder de l'estat. Una atenció especial es dedicarà a analitzar com aquests règims profundament antidemocràtics tracten la dissidència i la diferència per mitjà de la deportació i l'internament als camps de concentració i/o l'empresonament, amb les seves derivades repressives i criminals.

Matèries implicades: Ciències Socials; Educació ètica i cívica.

Calendari: Del 30 de gener al 3 de març

Activitat 2

Itinerari pedagògic que se centra en la visita activa i participativa a dos indrets que són vestigis materials de la Guerra Civil espanyola (1936-1939). En concret, es proposa que els centres educatius organitzin, conjuntament amb el Museu d'Història, unes sortides amb grups d'estudiants al Refugi del Puig i al Niu de metralladores del Turó dels Guixols. Aquesta visita permet un contacte directe dels estudiants amb un patrimoni estretament vinculat a l'experiència en un context de guerra i es poden tractar qüestions com el caràcter de les guerres al segle XX, la població civil com a víctima principal, els mecanismes dirigits a l'autoorganització a fi de protegir-se, etc... Les visites, que s'acompanyarien de material pedagògic i que haurien de tenir un caràcter participatiu per part dels joves estudiants, anirien a càrrec del Museu d'Història i comptarien amb la col·laboració de veïns guixolencs, com per exemple l'Associació de Veïns del Puig a través d'Isidre Ribera, i de Josep M. Vicens, president dels Amics del Museu.

Matèries implicades: Ciències Socials; Educació física (si s'escau).

Calendari: Del 30 de gener al 28 d'abril

Activitat 3

Itinerari pedagògic que tindrà com a eix la transformació de la **ciutat en la dècada dels anys seixanta, amb el sorgiment de nous barris i l'arribada de molta població immigrant** del sud de la Península. Aquest fenomen estava vinculat al paper cada vegada

més rellevant que anava adoptant l'economia vinculada al turisme de masses i, per consegüent, a la necessitat de més serveis i a l'inici d'un boom de la construcció. Aquesta nova dinàmica socioeconòmica va comportar un gir indeturable en la situació fins aleshores dominant en les primeres dues dècades de la postguerra i tindrà com a principal conseqüència un canvi radical de l'estructura social, urbana i paisatgística de Sant Feliu de Guíxols i la Vall d'Aro. Es tractarà d'un període en què la població nouvinguda, juntament amb els sectors més progressistes i opositors a la dictadura, hauran de tirar endavant iniciatives per combatre el barraquisme i altres problemes derivats de la marginalitat, així com dotar d'infraestructures i equipaments bàsics les noves àrees urbanitzades. A fi de captar totes aquestes mutacions, es proposa un itinerari pel barri de Vilartagues en què es puguin resseguir i identificar totes aquestes qüestions: carències d'habitatge, manca de serveis bàsics, autoconstrucció, urbanització sense planificació, organització del moviment veïnal per aconseguir millores de les condicions de vida i salut; reivindicacions que acabaran enllaçant-se amb l'oposició a les administracions que representaven la dictadura franquista i amb la conquesta d'espais de llibertat. Aquesta itinerari es podria preparar i guiar des del museu, amb la col·laboració de la ciutadania del municipi, especialment de persones que foren (o són) activistes del barri de Vilartagues.

Calendari: Del 30 de gener al 28 d'abril

Activitat 4

A partir de les **lectures d'algunes de les obres recomanades en aquest dossier**, o del treball amb alguns dels fragments ja seleccionats d'obres de referència, es proposa la realització de sessions o tallers de comentari crític, de comprensió lectora i d'interpretació històrica. Es tracta d'una tria força àmplia i, possiblement, aquest treball es podria enfocar de dues maneres. D'una banda, la lectura d'un llibre sencer que caldria escollir entre els més testimonials i experiencials. En aquest cas, per motius de novetat o pel fet de no ser tan habitualment utilitzats, es recomanen dues obres concretes. Una que fa referència a l'exili republicà i, en concret, a l'experiència de dona (i mare) a l'exili a França. Es tracta de *La noia de la capsa de fils*, (Barcelona, Memorial Democràtic 2021), una publicació breu que recull les memòries de Remei Oliva (Badalona, 1920), dona exiliada que serà mare a la Maternitat d'Elna, en ple exili i la Segona Guerra Mundial, i que encara viu a França; l'altra obra de la qual es planteja una lectura seria *He viscut tan poc!* (Barcelona, Gedisa, 2016) de la deportada Eva Heyman. Concretament, l'autora era una adolescent hongaresa que a l'edat de 13 anys, el 1944, va ser assassinada a Auschwitz. Durant els mesos previs al seu internament i mort va escriure un diari, ple de sinceritat i emotivitat, d'un nivell molt similar a Anna Frank. Per l'edat que tenia l'autora al moment en què va escriure les seves impressions quotidianes, és molt possible que funcioni entre lectors de secundària i batxillerat.

De l'altra, es podria treballar amb alguns dels fragments seleccionats i que figuren en aquest dossier, tant els relatius a qüestions locals, quotidianes i més pròximes de Sant

Feliu de Guíxols i la Vall d'Aro, com els que fan referència a temàtiques més generals relacionades amb el període històric en qüestió.

Calendari: Del 21 de gener al 3 de març

Activitat 5

Es proposa el **treball amb material audiovisual sempre tractant que l'alumnat hi tingui un paper creatiu i participatiu**. Com és sabut, les generacions actuals d'estudiants de secundària i batxillerat estan molt habituats al tractament d'imatges i a la utilització d'eines TIC i, en aquest sentit, es considera que podria ser molt apropiat apostar per dues creacions audiovisuals de diferent signe, però que recollirien des d'una perspectiva de la història des de baix les diverses vicissituds i actituds de les persones que foren protagonistes d'aquest intens període històric. És a dir, des de la situació de víctima al posicionament com a resistent i/o activista enfront de les injustícies que es deriven de la instauració de règims dictatorials.

D'aquesta manera, els treballs pràctics a realitzar podrien ser dos:

- continuar amb l'elaboració de **les petites càpsules de vídeo que, des de la recreació del testimoni, se centren en l'experiència de la deportació als camps de concentració nazis**. No obstant això, es recomana que, per fer-les més versemblants i més completes històricament, seria convenient incorporar-hi també l'experiència de l'exili a França, tant als camps d'internament i a les Companyies de Treballadors Estrangers com a la participació a la resistència contra l'ocupant nazi. Es podria seguir l'esquema de l'any 2022 en què els autors/estudiants han de redactar un guió per a dos monòlegs: un que representi l'exiliat/da i les seves vicissituds a l'exili i, si es dóna el cas, a la deportació; i un altre que representi el familiar que l'espera a Sant Feliu de Guíxols.
Aspectes a tenir en compte serien la preparació i el moment de l'enregistrament del monòleg: lloc, llum, vestimenta, etc., a partir d'eines TIC. Caldria valorar el moment convenient de la difusió de la creació resultant.
- Desenvolupar un **treball audiovisual d'entrevistes amb testimonis-protagonistes reals relacionats amb el gran canvi urbanístic i social que va suposar l'arribada, a partir de les dècades dels anys cinquanta i seixanta, d'un nombre considerable de persones procedents dels sud de la Península a la cerca d'una vida millor**. El creixement del sector turístic, al costat d'una construcció puixant, comportarà grans necessitats de mà d'obra. Una població d'origen molt humil, i procedent majoritàriament de zones rurals d'Andalusia, s'establirà a Sant Feliu en zones mancades de les condicions mínimes per a una vida digna. L'estructura administrativa local de la dictadura es veurà superada per la nova situació i sorgirà, sobretot en alguns barris concrets com Vilartagues, un moviment veïnal reivindicatiu que s'incardinarà, en molts casos, amb les demandes de canvis polítics i més democratització. Activisme, responsabilitat social, "empoderament" seran les actituds de molts membres d'aquella aleshores

jove generació que haurà de conviure amb les restriccions i la precarietat de l'època tardofranquista i de la transició a la democràcia. L'afany per canviar el seu destí es traduirà en demandes de serveis socials i mèdics, escoles, equipaments esportius i culturals o en peticions tan elementals com enllumenat públic, aigua corrent o l'asfaltat dels carrers.

Moltes d'aquestes conquestes socials i cíviques que actualment semblen incontestables van ser aconseguides per persones algunes de les quals actualment encara viuen en aquests barris. El treball de l'alumnat podria consistir en l'elaboració d'un qüestionari que hauria de servir de guió per a la realització d'entrevistes a uns quants testimonis seleccionats. Aquesta tasca hauria de partir d'un estudi previ del context històric i del coneixement geogràfic in situ d'aquests espais de la ciutat, Posteriorment, a través de les associacions del barri, de veïns, caldria localitzar algunes d'aquestes persones que haurien viscut aquells esdeveniments i entrevistar-les. El resultat també podria ser la producció d'unes càpsules o un petit documental que fossin presentats pels mateixos estudiants i les persones entrevistades en un acte en algun equipament del barri en qüestió.

Totes les pautes de confecció dels audiovisuals estan recollides a l'annex d'aquest dossier.

Calendari: Del 4 de març al 2 d'abril de 2022

1.3. Coordinació

En aquest projecte hi estan implicats els tècnics i professors coordinadors:

Eva Alcolea, Centre de Formació d'Adults SFG

Glòria Campos, Institut Sant Elm SFG

Núria Carreño, Institut Sant Feliu SFG

Anna Sureda, Centre Cor de Maria-Sant Josep SFG

Júlia Falgàs, Institut Ridaura de Castell d'Aro

Joan Pinsach, exprofessor de l'Institut Sant Feliu

Sílvia Alemany, Museu d'Història de Sant Feliu (MHSFG)

2.- Dossier de treball

A continuació es proposen un seguit d'informacions històriques bàsiques, les quals poden tenir utilitat per tal de dur a terme un treball educatiu a l'entorn de la importància de recuperar aquells episodis i actituds del passat que contribueixen a teixir la memòria democràtica. Una eina, la memòria democràtica, imprescindible en la construcció i la reafirmació de la democràcia en el present

Concretament en aquesta tria, d'una banda, s'articula una narració històrica que vol transmetre una idea general relacionada fonamentalment amb la vida quotidiana durant el període històric que compren tota l'època franquista –amb les seves transformacions durant la seva llarga duració– fins als anys de la transició a la democràcia. Tanmateix, d'altra banda, també s'incorpora un subapartat previ dedicat a l'experiència democràtica republicana que es veurà truncada per la Guerra Civil i que desembocarà amb la dictadura franquista. Aquesta incursió és necessària justament per posar en relleu la fractura històrica que suposarà el franquisme.

Així mateix, aquesta narrativa històrica del període en qüestió es complementa amb l'aportació d'alguns testimoniatges documentals i una llista d'estudis, publicacions, selecció de textos per a lectures, així com filmografia consultables en línia.

2.1.- El primer franquisme: quotidianitat i dictadura a Sant Feliu de Guíxols i a la Vall d'Aro

Aquestes informacions fonamentalment han estat extretes de:

Àngel Jiménez, *Sant Feliu de Guíxols: Una lectura històrica*, consultable a:

http://arxiunicipal.guixols.cat/attachments/arxiu_guixols_jimenez_sant_feliu_lectura_historica.pdf

Àngel Jiménez, *Memòria de postguerra*, consultable a:

http://arxiunicipal.guixols.cat/attachments/article/6118/arxiu_guixols_jimenez_memoria_postguerra.pdf

Marc Auladell; Jordi Gaitx; Verònica Garcia; Àngel Jiménez; Esther Plaza, *Franquisme i repressió a Sant Feliu de Guíxols durant la postguerra*, Adjuntament de Sant Feliu de Guíxols/Diputació de Girona, 2006

2.1.1 Un precedent democràtic malmès pel feixisme: el període republicà fins a la fi de la Guerra Civil

En aquest subapartat es fa un suggeriment de temàtiques sobre les quals es podria treballar des d'una perspectiva pedagògica. Amb algunes d'aquestes qüestions es podrien establir comparatives amb el present de l'alumnat, a fi de contrastar similituds i diferències. Alhora, la selecció de temàtiques també vol ressaltar alguns aspectes que foren essencials per fer-nos reconèixer el període republicà com un moment en què es va intentar accedir a la modernitat, a la democràcia i a les llibertats. Per tant, una etapa històrica que, per mitjà de recursos educatius, pot resultar interessant per a l'alumnat a fi que s'adoni dels vincles que té el present democràtic amb l'experiència republicana de 1931 a 1939.

Les cases de les classes populars

Els obrers, a diferència d'altres municipis com per exemple Palamós, no vivien en habitatges construïts expressament pels empresaris, sinó en cases particulars. En cases de planta baixa i pis que encara es conserven a tot l'Eixample —sobretot entre el Monestir i la Riera de Tueda—. En la seva la major part disposaven de menjador, cuina, rebost i eixida a baix; i els dormitoris a dalt.

Els veïns tenien cura de la neteja dels seus carrers, mentre que la brigada municipal tan sols netejava el passeig i la plaça.

Cultura i ensenyament

El 1937 fou construïda l'Escola dels Estudis Nous (actual Gaziel, edifici vell) que millorava enormement les condicions d'altres escoles públiques, fosques i humides, com la dels baixos a l'edifici de l'Ajuntament (bombardejada el 1938). A Castell d'Aro l'escola es trobava al castell de Benedormiens.

Entre els 11 i 13 anys els nois i noies deixaven l'escola, per començar a treballar principalment en la indústria surotapera i la construcció.

Amb la Segona República es revifà l'associacionisme i es constituïren noves entitats o van agafar embranzida algunes ja existents com per exemple:

- *Ateneu Social* (1910) que tenia: Institut Popular, camp d'esports (futbol, tennis), sala d'espectacles per a cinema, Patronat d'Obrers,... liderat per Mn. Sants Boada.
- Agrupació d'Amics de la Sardana
- Centre Excursionista Mar i Muntanya
- *Escola d'Esperanto- Esperanto Lerneja*. L'any 1914 va tenir lloc el Congrés Internacional d'Esperanto a Sant Feliu de Guíxols. L'entusiasme per aquella nova llengua, que havia de comportar una mena d'unió universal, comportarà fins i tot que s'atorgui el nom de Dr. Zamenhof a un carrer.

En aquest terreny de la cultura popular, també és destacable la difusió dels contes humorístics guixolencs, *Ganxoneries*, de Manel Sala, que signava Manel de l'Horta.

Una característica molt pròpia de la dècada dels anys trenta és l'edició de nombrosos setmanaris. En aquest sentit destaquen:

- *El Programa*, republicà federal
- *L'Avi Muné*, independent
- *Acción Social Obrera*, anarquista
- *La Costa Brava*, més clerical
- *Onada*, republicà

La ràdio

La irrupció d'aquest mitjà de comunicació a partir dels anys 1920 transformarà la cultura popular, per exemple amb l'accés a la música, però, alhora, també serà un vehicle informatiu i publicitari de primera magnitud amb conseqüències importants en el camp de la política, els esports i de la mateixa economia. La ràdio va penetrar amb força arreu i, amb freqüència, la gent es reunia per escoltar la ràdio. En moments de conflicte bèl·lic o durant la dictadura franquista serà una eina d'informació molt valuosa. Un exemple ben eloqüent és l'emissora antifranquista Ràdio Pirenaica, la qual emetia des de l'exili i que s'havia d'escoltar de manera clandestina.

El cinema

Sens dubte, la popularització d'aquest art i aquesta tecnologia va ser immensa. El cinema va esdevenir el gran protagonista de la cultura de masses d'abans de la Guerra Civil. Les pel·lícules i les seves estrelles marcaven hàbits socials i comportaments culturals, sobretot entre les generacions més joves. En aquella època, a Sant Feliu de Guíxols, funcionaven diversos locals dedicats al cinema i que alternaven aquesta activitat també amb el ball i el teatre. En aquest sentit, destaquen:

- Salón Novedades (cinema i teatre)
- Mundial (cinema)
- Ateneu Deportiu
- Saló Goula
- Saló Catalunya
- Llevantí (ball i cinema)

Festes populars i esports de gran popularitat com el futbol

Les festes principals eren el Carnaval i les festes majors. Eren moments excepcionals, esperats durant la resta de l'any, i que generaven un context especial de sociabilitat i de relacions humanes.

A la Festa Major hi havia jocs tradicionals, com la cucanya, i els balls als envelats, sardanes, concerts i focs artificials. Als Banys de Sant Pol i de Sant Elm s'hi feien també festes, amb competicions d'esports nàutics.

Els partits de futbol es jugaven al Casal d'Esports abans de la guerra. Als anys 1940 es fundà el C.F. Guíxols, que jugava els partits en solars al camp de la carretera de Palamós i a Vista Alegre.

La reacció al cop d'estat del 18 de juliol de 1936 i la violència revolucionària

Durant aproximadament els dos primers mesos de guerra, el Comitè Local de Milícies Antifeixistes —organisme que es va crear de manera immediata emulant el que havia succeït a tot Catalunya per tal d'organitzar la defensa enfront del cop d'estat i construir un nou ordre social i polític— va reaccionar amb duresa envers les persones suposadament còmplices del feixisme. En aquest sentit, es van practicar escorcolls en domicilis de sospitosos, es van dur a terme detencions i, sovint, també actes violents. L'església catòlica i els seu representants, a causa d'haver-se identificat declaradament a favor del cop d'estat, van ser sotmesos a una intensa persecució i deslegitimació. Les organitzacions sindicals i polítiques revolucionàries, fonamentalment de tradició anarquista —encara que no únicament—van encapçalar accions de destrucció i vandalisme patrimonial a les esglésies i altres locals religiosos. Molts d'aquests edificis, un cop confiscats i ocupats, van ser dessacralitzats i objecte de reconversió pel que fa als seus usos. El cop d'estat va ser el detonant que va fer aflorar de nou un anticlericalisme que estava molt arrelat socialment, sobretot des de l'època de les revolucions liberals al segle XIX.

No obstant això, en aquell context de convulsió i violència, també hi hagué accions humanitàries com les de l'alcalde i membre del Comitè Local de Milícies Antifeixistes Francesc Campà, que salvà la vida del rector de la parròquia i de tres capellans més i, alhora, també va destacar per haver protegit i salvat peces importants de patrimoni religiós. Les persones amb poder econòmic, posseïdores de béns i propietats normalment es consideraven enemigues del nou ordre revolucionari. Per exemple, a mitjans del mes d'agost de 1936, i sembla ser que per motius de venjança, era assassinat l'empresari Ricard Castelló.

A mesura que avançava el conflicte bèl·lic i, d'acord amb rumors i notícies que arribaven, la tensió entre la població s'aguditzava. L'aparició del creuer Canàries al golf de Roses i el bombardeig que va efectuar sobre la costa va fer témer un desembarcament de tropes rebels. Aquest fet va comportar una situació de pànic que va tenir com a resultat diverses execucions sumàries en distintes poblacions gironines. A Sant Feliu de Guíxols, la reacció als atacs del vaixell de guerra *nacional* es va fer palesa amb l'afusellament al cementiri de deu guixolencs, els quals eren considerats facciosos per les autoritats revolucionàries/republicanes.

Bombardejos

Sant Feliu de Guíxols, al tractar-se d'una ciutat amb un port important de la costa catalana, es va convertir en un objectiu de guerra dels sollevats. Això explica que el municipi fos bombardejat des del mar i des de l'aire diverses vegades en el decurs de la guerra. Es calcula que, almenys, hi va haver setanta víctimes mortals i també un nombre considerable de persones ferides. Sovint, aparells de l'Aviazione Legionaria italiana, que tenien la seva base principal a l'illa de Mallorca, apareixien en el cel de Sant Feliu i llançaven les seves bombes sobre infraestructures portuàries, edificis i indústries del municipi i sobre la població civil. A banda d'inutilitzar equipaments i vies de comunicació de la rereguarda republicana, l'altre objectiu era terroritzar la població civil. En aquesta estratègia de "guerra total", a mesura que avançava el conflicte bèl·lic, també hi va contribuir l'aviació de la Legió Còndor alemanya, situada a l'aeròdrom de la Sènia, i la mateixa aviació i marina franquistes.

Cal destacar que la por a les incursions aèries i marítimes, més la manca d'aliments bàsics, va comportar que una part de la ciutadania es desplaçés a viure temporalment a les masies de la Vall d'Aro i de Santa Cristina d'Aro.

Una informació detallada i descriptiva dels bombardeigs es troba a:

<https://arxiumunicipal.guixols.cat/calidoscopi/exposicions/6654-bombardeigs-de-sant-feliu-de-guixols-durant-la-guerra-civil-espanyola.html>

2.1.2. El gir obligat: la fi de la Guerra Civil, la dictadura i els seus efectes socials i culturals.

D'igual manera que a l'anterior subapartat, aquí també es té la pretensió de suggerir un conjunt de temàtiques sobre les quals erigir un treball d'ordre pedagògic. La selecció de temàtiques obeeix sobretot a la intenció de remarcar la gran fractura que va implicar la derrota republicana i la implantació de la dictadura franquista. Sobretot, les breus descripcions sobre fets culturals i hàbits socials són una invitació a pensar el que suposa viure en un règim polític sense les mínimes condicions de llibertat. Els contrastos amb les vides de l'alumnat actual són ben evidents. Per tant, es poden plantejar pedagògicament exercicis fonamentats en l'establiment de comparatives i sobretot, sense caure en simplificacions ni visions pintoresques, fer que aquestes generacions més joves s'adonin que la democràcia no és quelcom regalat o "natural", sinó que és tracta d'un combat quotidià.

La cultura i la moral

El món de la cultura a l'acabament de la guerra, al febrer de 1939, va patir un gir molt sever. Una de les primeres disposicions de les noves autoritats va ser la de prohibir taxativament l'ús del català, i la d'obligar a utilitzar només la llengua espanyola.

També, immediatament, es prohibiren les festes populars de Carnaval. La ideologia dels vencedors ho impregnava tot i, a inicis de la dècada dels quaranta, bona part de les

actuacions públiques evidenciaven l'alineament de l'Espanya de Franco amb el nou ordre europeu que estava imposant l'Alemanya nazi amb la seva política expansionista i les seves victòries al camp de batalla. Per exemple, aquesta relació tan estreta amb el feixisme alemany es fa palès al mateix Sant Feliu de Guíxols en el cas d'un acte conjunt, celebrat al xalet de can Casas, en què hi participaren membres de les Joventuts Hitlerianes i autoritats polítiques i militars alemanyes i espanyoles. Tal com mostren les fotografies de l'època, la bandera de la creu gammada va onejar al costat d'altres elements de la litúrgia totalitària d'ambdues dictadures.

Amb un nou calendari de festes i actes de masses es va introduir una extens reguitzell d'actes commemoratius i propagandístics destinats a fer apologia de l'ordre establert com, per exemple, la festa de la *Victoria*, l'1 d'abril, que rememorava el triomf franquista a la Guerra Civil i que s'acompanyava d'actes religiosos i desfilades, o l'anomenada festa de la *Raza*, que se celebrava cada 12 d'octubre en commemoració de l'arribada de Cristòfol Colom a Amèrica i que tenia un elevat caràcter neocolonialista, a més de conrear estereotips supremacistes i racistes, i un panhispanisme amb aspiracions neoimperialistes.

Un altre efecte de la instauració de la dictadura d'inspiració feixista es va plasmar també en la supressió de totes les revistes que es publicaven a Sant Feliu en l'anterior ric context cultural republicà. Es va produir una desaparició de les capçaleres republicanes i independents i l'escena editorial es va convertir en un desert on només hi tenien cabuda diaris, butlletins i fulles parroquials totalment afins al règim franquista. Amb una relativa autonomia, el 1942 es va començar a publicar *Símbolo*, òrgan de l'Acció Catòlica de Sant Feliu. Posteriorment, el 1947, va aparèixer el setmanari *Chut!*, el qual més endavant va donar pas a *Ancora* (1949). Aquestes publicacions, tot i la voluntat en els seus inicis d'aportar una mirada diferent de l'oficialista, no es podien sostreure del clima polític i cultural dominant, sempre condicionat per la imposició d'una censura fèrria que limitava els continguts a tractar.

El nacionalcatolicisme es va convertir en la ideologia de referència de la dictadura franquista. En l'àmbit quotidià, aquest fet va tenir unes conseqüències notables entre el conjunt de la població. Les autoritats franquistes, amb la participació activa de l'Església catòlica, van imposar una moral d'ordre repressiu, sobretot en qüestions com el vestir i les relacions entre homes i dones. El sexe es concebia com un pecat i és van convertir en una autèntica obsessió qüestions com el control de la vestimenta. En aquest sentit, per exemple, a les portes de l'església es controlava si les dones hi entraven amb mantellina o si portaven faldilles excessivament curtes. O, en el cas del bany, les estretors morals encara eren més evidents tal com ho feia palès un ban de l'alcalde que disposava la separació de sexes en dues zones a la platja: a llevant les dones —amb la separació d'un envà de canyes— i a garbí, els homes.

Educació, cultura i propaganda

L'ensenyament esdevingué un canal important per inculcar la ideologia feixista triomfant. Abans, però, va caldre trencar amb el progrés pedagògic del passat. L'escola franquista va intensificar la dualitat escola pública/escola privada. El resultat va ser la prevalença de la darrera, ja que el sistema públic d'educació va patir, a banda del biaix ideològic, d'una precarietat i manca de recursos endèmiques. Es derogà el sistema de coeducació i —malauradament— es tornà a les classes separades de nois i de noies. Una altra de les conseqüències de la imposició del *Nuevo Estado*, que tenia una clara vocació espanyolista, va ser la prohibició de la llengua catalana en totes les seves expressions. L'escola pública també va ser objecte d'una marcada politització que es va plasmar amb la implantació de simbologia feixista a les aules i amb l'obligatorietat de complir amb la cantada d'himnes com "Cara al sol", l'"Himno Nacional" i la celebració d'actes i festes laudatòries del règim franquista.

Tot i aquest clima opressiu i totalitari, alguns petits grups de professors i mestres van mantenir algunes tradicions autòctones vinculades a trets identitaris i culturals. En aquest sentit, les acadèmies privades (Margarida Wirsing, Josep Vallverdú) i la realització d'activitats culturals fora de l'escola (Josep Mas) hi van tenir un paper molt destacat.

En aquest tipus d'activitats realitzades al marge dels cercles oficials, calia disposar de tots els requisits o permisos governatius necessaris i, amb freqüència, la policia assistia en totes les reunions i conferències que es realitzaven. Malgrat totes aquestes dificultats, les entitats populars guixolenques ressorgiren. Una de les primeres a reparèixer va ser la configurada per persones afeccionades als escacs. També, a finals de 1949, es va recompondre el Centre Excursionista, amb el nom de Montclar.

D'igual manera que en l'etapa republicana, el cinema va continuar tenint una gran centralitat en l'àmbit de l'oci. Efectivament, en aquells primers anys de postguerra va ser la diversió més a l'abast de tothom, la més popular, per no dir l'única. La gent es refugiava a les sales de cinema tot buscant una petita il·lusió, màgica potser, que aportés un xic d'alegria i d'evasió a la grisor i tristesa d'una vida individual i col·lectiva plena de tota mena de rutina, dificultats i problemes.

El 1939, a Sant Feliu, hi havia dos cinemes: el saló Novetats —can Vidal— amb 1.376 localitats; i el saló Victoria —el Catalunya, per a la gent— amb 1.400 localitats. I el 1942 s'afegí el saló Oriente —el Llevantí— amb 394 localitats de platea i 220 de general. En aquells anys més durs del franquisme no hi havia moltes ofertes d'esbarjo per escollir. També els recursos econòmics eren escassos i, normalment, la majoria de la gent passava tot el diumenge a la tarda distreta amb una pel·lícula curta de ninots o *Imágenes*, una pel·lícula llarga, mitja part, NO-DO i una altra de llarga. En aquesta programació, el NO-DO (Noticiario y Documentales) tenia una funció informativa i propagandística i era d'obligada projecció en totes les sessions cinematogràfiques. El dictador, Francisco Franco, era el protagonista indiscutible de les imatges del noticiari setmanal. Eren anys d'una intensa propaganda que també es plasmava en les produccions fílmiques que es projectaven. Valors patriòtics i militaristes, gestes hipermasculinitzades era el que més

abundava en films com *Sin novedad en el Alcázar* —que glossava les heroïcitats del general Moscardó durant la Guerra Civil a Toledo—, *Raza*, *Los últimos de Filipinas*, *Agustina de Aragón*,...; un cinema posat al servei de la política i a la glorificació del Caudillo.

La represa cultural era quasi impensable en aquell context. Només van ser possibles tímides iniciatives dutes a terme des d'ambients catòlics. Un exemple d'això el trobem l'any 1945 amb la inauguració d'un nou saló d'actes, la Catequística, quan Lluís Burgell era president d'Acció Catòlica. En aquest indret van tenir lloc algunes representacions teatrals de caire tradicional com els Pastorets.

El món del treball

Evidentment, un dels sectors que més es va ressentir de les dificultats de la immediata postguerra va ser el món del treball. Entre els diversos sectors productius, el 1939, a Sant Feliu hi havia 135 embarcacions de pesca. També, cal remarcar que, a causa de la precarietat del moment i la carències d'aliments, no eren poques les persones que anaven a pescar amb canya al moll. Aquesta és una demostració més de les dificultats que assolaven la postguerra.

En aquests anys de la immediata postguerra, un aspecte molt rellevant a tenir en compte és el context internacional marcat per la Segona Guerra Mundial. En el cas concret de Sant Feliu de Guíxols, la conflagració internacional va condicionar de manera molt significativa el teixit productiu, especialment la indústria surera. En aquest sentit, el conflicte bèl·lic va comportat crisi i atur a les fàbriques durant un temps perllongat. Fins al 1949 no es van tornar a obrir els mercats internacionals, cosa que va tenir uns efectes molt perjudicials, atès que la major part de la producció s'exportava. Obreres i obrers es quedaven sense feina amb l'agreujant que no disposaven de cap ajuda oficial; aquesta situació de desprotecció es compensava mitjançant la pertinença de moltes treballadores i treballadors a associacions i mútues que suplien les mancances de l'administració.

Els principals centres de producció eren les fàbriques de taps de suro. A la dècada dels anys quaranta les que tenien més persones ocupades eren la H. A. Bender amb 86 i la C. A. Greiner e Hijos amb 65. Hijos de E. Rosselló, que es dedicava a la producció d'aglomerat, comptava amb 66 treballadors. També eren importants les fàbriques de teixits, com la Casas y Limberg. El 1944 va tornar a obrir la fàbrica tèxtil més important (fundada per Estrada i Girbau i que ara era d'Olegari Soldevila Godó) i, també, les mecàniques, com la de construcció de màquines Castelló o Pernal, i de reparació de vehicles Puig Laporta.

Altres sectors econòmics com els comerços i petites botigues estaven situats a la part baixa de la ciutat, als voltants del mercat. Més amunt, a l'entorn del Puig, hi havia un altre punt comercial més popular o obrer. En una ciutat que ja tenia una considerable tradició com a lloc d'estiueig i amb un incipient sector turístic des de la fi del segle XIX, en la postguerra, malgrat les dificultats, hi havia en funcionament tres hotels -Les Noies,

Marina i Murlà- i cinc fondes: Sant Elm, El Sabre, Buxó (C/Major), L'Estrella de Delfí Janer (C/Especiers) i la fonda d'Enric Cruañas (Rambla Vidal).

En general, es pot afirmar que durant les dues dècades següents a la Guerra Civil l'àmbit econòmic es va caracteritzar per una profunda recessió que va afectar de manera molt negativa la quotidianitat i les condicions de vida de la majoria de la ciutadania. Les causes d'aquest declivi econòmic es troben en bona mesura en el model econòmic pel qual va optar la dictadura franquista. Amb la voluntat política de fer d'Espanya una potència en l'escenari internacional, els ideòlegs del *Nuevo Estado* van apostar per una mena d'independència econòmica que, sobretot, va provocar molt sofriment entre la població. Amb el nom d'Autarquia, aquest sistema que entenia com a necessari un intrusisme extrem de l'administració estatal en els assumptes econòmics va tenir com a resultats un recessió considerable i l'aparició d'un imponent mercat negre, conegut amb el nom popular d'estraperlo. A la radicalitat de l'intervencionisme estatal, que volia tenir en la fixació dels preus de productes bàsics la clau d'un suposat creixement, s'hi van afegir altres problemes com el descens del consum en el mercat espanyol, l'escassetat de matèries primeres i restriccions d'energia elèctrica, etc. En definitiva, aquesta política d'autosuficiència econòmica dels anys quaranta portà el país a un empobriment i, als guixolencs, a haver de fer diverses feines per a subsistir.

Els transports

Com es pot suposar, la situació econòmica que estava marcada per una tendència regressiva va repercutir també en els diversos tipus de transports. A partir de 1940, es va incrementar el nombre de viatgers i de mercaderies transportats pel tren de Sant Feliu a Girona. Per contra, el tràfic marítim havia disminuït moltíssim com a conseqüència de la Segona Guerra Mundial. Pel que fa al transport per carretera, es pot dir que era gairebé inexistent a causa de l'escassetat de la gasolina —el gasogen la substituïa, en els vehicles preparats— i del pèssim estat de les carreteres. De manera que el ferrocarril havia d'absorbir el tràfic de la majoria de les mercaderies, cosa que superava les possibilitats de la línia.

La repressió franquista i la seva afectació a Sant Feliu de Guíxols

Com venia succeint a totes les zones que eren ocupades per les tropes franquistes, el nou ordre que s'instaurava es fonamentava sobretot en l'execució d'un programa repressiu molt ampli que afectava el conjunt de la població i de les institucions. Tanmateix, el primer objectiu d'aquesta onada repressora eren les persones que s'havien compromès en la defensa de l'ordre republicà i les que havien participat en processos revolucionaris que, entre d'altres coses, havien posat en qüestió la propietat privada i havien fomentat formes d'organització social col·lectivistes. Davant d'aquesta situació d'extremada perillositat, persones que havien ostentat càrrecs o que militaven en partits polítics i

sindicats de l'òrbita republicana, van optar per emprendre el camí de l'exili. Altres, refiant-se de la propaganda franquista que assegurava que qui no tingués les mans tacades de sang no havia de patir per a res, van optar per quedar-se a la seva ciutat a l'espera del que els deparava el nou ordre. A mode d'aclariment, s'ha d'assenyalar que d'aquesta afirmació tampoc no se n'ha de sobreentendre que totes les persones que van partir envers l'exili estaven relacionades amb fets violents, sinó que més aviat, es tractava de persones de conviccions republicanes o situades en l'espectre de l'esquerra revolucionària que eren coneixedores de l'abast repressiu del règim franquista. Una repressió que no tenia contemplacions i, en conseqüència, van elegir el difícil camí de l'estranyament.

De seguida, els homes i dones que, malgrat la seva militància o simpaties polítiques, van restar al país van ser sotmesos a l'escrutini repressor de la dictadura. De fet, quasi tothom d'alguna manera o altra, va haver de demostrar si havia dut o no a terme activitats que es poguessin considerar contràries a l'esperit del que representava un nou règim que es caracteritzava per la fusió del feixisme a l' "espanyola" (el nacionalsindicalisme) amb una versió integrista de la religió catòlica (el nacionalcatolicisme).

Ben aviat, doncs, l'administració franquista va iniciar una obra repressora de gran abast que es fonamentava amb una densa xarxa jurídica que incloïa articulats com la Ley de Responsabilidades Políticas —que permetia jutjar actes amb efectes retroactius fins a 1934—, el Tribunal Especial de Represión de la Masonería y el Comunismo i, més endavant, a partir de 1963 es va crear el Tribunal de Orden Público (TOP). Tanmateix, ja en les primeres setmanes d'instauració del règim dictatorial, la repressió es va canalitzar de manera urgent sobretot a través dels Tribunals d'Auditoria de Guerra (Auditoria de la IV Regió Militar) que instruïren els anomenats Judicis Sumaríssims. Es tractava d'un mecanisme judicial incoat des d'instàncies militars i erigit sense cap mena de garantia processal que comportava sovint el dictamen de sentència de mort o la imposició de penes de presó de llarga duració que, normalment, es reduïen a través de la realització de treballs forçats en obres públiques diverses, sovint relacionades amb la reconstrucció d'infraestructures. Moltes de les persones que havien exercit càrrecs en partits polítics, sindicats, en els organismes revolucionaris dels primers mesos de la Guerra Civil o en l'administració republicana foren sotmeses a aquests processos sumaríssims.

Sant Feliu de Guíxols no fou una excepció en aquest sentit i de seguida moltes d'aquestes persones foren empresonades a l'espera de ser sotmeses a judici. Amb freqüència les detencions es produïen després d'una denúncia prèvia realitzada per guixolencs afins al nou règim moguts per revenges, motivacions ideològiques i polítiques, sobretot si es tractava de persones que es consideraven perjudicades per les transformacions socioeconòmiques que s'havien produït a la rereguarda republicana. Entre les persones jutjades i assassinades destaca el que fou l'alcalde republicà de Sant Feliu de Guíxols, Francesc Campà Viarnès, el qual va ser executat al cementiri de Girona el 6 de març de 1939, juntament amb Bernabé Llorens Collell que havia estat alcalde accidental. Ni els informes favorables del rector, mossèn Àngel Dalmau —a qui Campà, entre altres, li havia salvat la vida— no el lliuraren de la pena màxima. També l'exregidor Joan Darna Planellas

va ser assassinat més tard, el 12 d'agost del mateix any. Tots tres pertanyien a Esquerra Republicana de Catalunya. En total, deu guixolencs foren executats i més d'un centenar van ser objecte de judicis sumaríssims, com per exemple fou el cas de Ramon Sais, que va acceptar ser alcalde just abans de l'ocupació de la ciutat per les forces franquistes, en una actitud de lleialtat a la seva ciutat.

Aquesta empresa repressora, però, no es va limitar a les incoacions dels Tribunals Militars (judicis sumaríssims), sinó que, al costat de les lleis abans citades, també molts guixolencs van passar per camps de concentració, principalment soldats que havien estat fets presoners al front i van haver de romandre internats a l'espera que els arribessin avals des del seu lloc natal que demostrassin que no havien comès delictes o que no eren militants de la diversa causa republicana. Mentre no arribaven els avals, molts d'aquests soldats foren enquadrats en Batallons de Treballadors. Altres nois joves es van trobar en la situació que, tot i haver estat mobilitzats al front i a causa que eren de quintes posteriors a 1935, es van veure obligats a fer el servei militar. Un servei molt llarg i lluny de casa, en què els soldats considerats desafectes al règim franquista eren enviats a engruixir les files dels Batallons Disciplinaris de Soldats Treballadors.

Els canvis al capdavant de l'administració política del municipi també van tenir uns efectes molt profunds. FET-JONS (Falange Española y Tradicionalista-Juntas de Ofensiva Nacionalsindicalista), ànima i eix de l'anomenat *Movimiento*, va ser erigit com el partit únic de la dictadura, atès que totes les formacions polítiques i sindicals van ser prohibides. Al municipi de Sant Feliu, FET-JONS —que es va nodrir d'*ex-combatientes i excautivos*— va ocupar els centres del poder local. Cosa que va comportar, a totes les institucions i administracions, l'eliminació sistemàtica de qualsevol reminiscència de republicanisme democràtic. En aquest sentit, per exemple, foren depurats o desposseïts del seu lloc de treball tots aquells que havien estat considerats enemics del nou règim polític. Treballadors municipals, empleats de la línia del ferrocarril i mestres van ser dels col·lectius més afectats. En tot cas, les depuracions es van estendre a tot l'espectre funcional i professional. Per últim, en aquest episodi de la repressió, no es pot deixar d'insistir en el paper de l'Església catòlica com a braç legitimador de tota aquesta repressió, tot celebrant la victòria de la *Cruzada* sobre l'ateisme republicà i imposant a la població una moral arcaica i opressiva.

L'exili. Una altra forma de repressió

Tal com ja s'ha avançat anteriorment, una xifra molt rellevant d'homes, dones, gent gran i infants hagueren de marxar a l'exili. Segons l'historiador, Jordi Gaitx, en el cas del municipi guixolenc es pot considerar que el nombre de les persones exiliades de llarga duració va oscil·lar a l'entorn de 350, és a dir més o menys el 4% de la població de la ciutat. Algunes d'aquestes persones vinculades a Sant Feliu de Guíxols havien tingut abans de la fi de la Guerra Civil —i el continuaran mantenint a l'exili— un paper polític i sindical molt destacats. El primer d'aquests casos és **Francesc Isgleas Piernau** (1880-1977), que fou un important dirigent anarcosindicalista, el qual, durant la guerra, va arribar a ser nomenat conseller de Defensa de la Generalitat. Un cop instal·lat a França va

continuar mantenint la seva activitat política llibertària. Poc abans de morir, l'any 1977, va tornar a Barcelona. El segon cas, encara de més rellevància institucional, va ser **Josep Irla i Bosch** (1874-1958). Polític republicà d'una llarga trajectòria local i nacional, l'any 1938 va ser elegit president del Parlament de Catalunya. Davant les circumstàncies poc favorables per a la República, el 27 de gener de 1939, amb la seva família, Josep Irla entrà a França. Fent servir els seus contactes com a industrial del suro es va instal·lar a Ceret, lloc on va rebre la tràgica notícia de l'afusellament del president Lluís Companys —el 15 d'octubre de 1940—, i automàticament, com a president del Parlament que era, Josep Irla esdevingué president interí de la Generalitat a l'exili. Càrrec, amb més servituds que no pas poders reals que, en aquelles circumstàncies tan perilloses i gens optimistes, va acceptar i exercir fins a l'any 1954, en què va ser substituït en la presidència per Josep Tarradellas i Joan. Va morir a Sant Rafael (França) el dia 19 de setembre de 1958. Amb la reinstauració de la democràcia i de la Generalitat, les seves despulles retornarien a Catalunya, al cementiri guixolenc.

L'alimentació i la gana

Durant la llarga postguerra continuaren —i fins i tot s'accentuaren en alguns aspectes— les misèries de les famílies treballadores de Sant Feliu: petició d'ajuda a Auxilio Social, cues de racionament, mercat negre, malalties, inseguretats socials, etc.

Entre el 1939 i el 1948 el cost de la vida es va multiplicar, mentre que els salaris reals eren molt inferiors als de 1936. La mitjana del jornal d'un treballador era de 8 pessetes diàries (agost de 1939). El consum de la carn va ser un aliment prohibitiu per als treballadors fins ben bé a finals dels anys 50. Vegeu-ne el preu oficial que tenia el 1940:

Porc:	7 pessetes en rasa
Vedella:	11,50 pessetes 1a classe
	9 pessetes 2a classe
	5 pessetes 3a classe
Xai tendre:	12 pessetes 1a classe
	10 pessetes 2a classe
	8 pessetes 3a classe
Xai fet:	6 pessetes en rasa

Tal com ja s'ha comentat amb anterioritat, l'escassetat de gairebé tots els productes i la insuficiència del racionament oficial no garantien la subsistència d'una majoria important de la població. A fi de proveir-se, sovint calia recórrer al mercat negre —l'estraperlo— que serà una font d'enriquiment per alguns comerciants i també per alguns funcionaris i càrrecs oficials. En aquest context de carestia, l'organització franquista Auxilio Social que, en principi, tenia una funció de socors humanitari, era l'encarregada de pal·liar aquestes injustícies. La corrupció i la ineficàcia intrínseca a les estructures administratives de la dictadura restaven molta eficàcia a Auxilio social i la seva missió benèfica. La gana en els primers anys de la dictadura va ser, doncs, un fet habitual. Les cues de racionament de queviures estaven a l'ordre del dia, així com les mancances alimentàries. Per exemple, el

pa moreno (barreja de diversos cereals i, fins i tot, d'aglans) era la base del menjar. És a dir, pa i alguna cosa més: pa amb vi i sucre groc, amb oli i sal, amb tel de la llet i sucre, etc. El pa blanc fins més tard no es normalitzà. I a la taula de molts —no pas de tothom— el farro, la xocolata de garrofa, els moniatos i les llenties, la garrofa, el nap, l'aglà, les castanyes, les cairetes, la soja, les guixes i els llobins esdevingueren aliments habituals. Enfront d'aquelles circumstàncies d'escassetat, no era rar que la gent de ciutat tingués a casa, al terrat o a l'eixida, aviram: pollastres, conills, etc.

Totes aquestes carències tenien com a resultat una expansió de la pobresa i la proliferació de malalties. Algunes clarament lligades a aquests temps difícils com era el cas de la tuberculosi. També el tifus i les malalties venèries eren freqüents. L'organització de la sanitat pública era deficient i no es comptava amb una fàcil disponibilitat de medicaments eficients, com la penicil·lina. La manca d'higiene, d'altra banda, donava vida a tota mena de paràsits: puces, pols, etc.

La vigilància

En una societat marcada per una estructura política i administrativa tan repressiva, es va imposar una vigilància extrema en molts àmbits. Un cas ben evident d'aquestes restriccions de moviments i de llibertat es feia palès quan s'havia de viatjar a altres pobles i a cases de pagès de fora de la ciutat a fi d'anar a buscar el menjar que escassejava a l'àrea urbana. Quelcom que pot semblar gens problemàtic es podia convertir en un laberint burocràtic quan, per exemple, per circular d'un poble a un altre amb seguretat es requeria d'un salconduit que es renovava cada mes i pel qual s'havia de pagar una tarifa.

La ciutat

Una altra de les afectacions més rellevants del conflicte bèl·lic va ser les seqüeles que va deixar sobre el teixit urbà. A causa dels bombardeigs, un cop acabada la guerra, s'hagué de refer bona part de la ciutat. D'un total de 2.900 edificis, 600 en resultaren afectats directa o indirectament, i 50 foren totalment destruïts. A part dels immobles, les bombes havien esclatat també damunt del Passeig, de molts carrers i de les voreres.

Entre algunes de les obres significatives d'aquells primers anys de la postguerra, es pot destacar que finals de 1942 s'enllestiren les obres dissenyades per Joan Bordàs d'urbanització del Passeig del Mar i de la Plaça del Monestir. El 1945 s'inaugurà el mur de contenció entre el Passeig del Mar i la platja.

2.1.3. Alguns exemples de documentació testimonial de l'època.

A continuació es transcriuen dos exemples de fragments testimonials que il·lustren el clima polític a què ens hem referit en les línies anteriors, així com les dificultats del dia a dia per sobreviure i cobrir les necessitats més bàsiques en els primers anys de la postguerra.

a) Dietari de Ramon Sais

Ramon Sais, el darrer alcalde republicà i ferm opositor al franquisme des del seu inici, abans de ser tancat a la presó de Girona deixà escrit el testimoni dels primers dies de l'ocupació franquista de Sant Feliu. El seu testimoni ens pot orientar, més objectivament, a conèixer el que s'esdevingué, les preocupacions, els temors que provocava el nou poder de la dictadura.

El diari sobri i, malauradament, curt, de Ramon Sais —que acaba amb aquest fragment que es transcriu— ens dóna una visió molt general dels primers mesos de l'ocupació de la ciutat per les tropes franquistes, tant pel que fa a la distribució d'aliments com a l'ambient quotidià i festiu dels qui celebraven la Victoria; d'alguns guixolencs que varen ser detinguts i afusellats al cementiri de Girona en la més absoluta impunitat.

El mateix Ramon Sais va ser víctima d'aquella primera repressió. Va estar detingut al monestir de Sant Feliu i, després, a la presó de Girona. Va ser testimoni directe de la repressió franquista més dura i de la vida a la presó.

Extret de:

Àngel Jiménez, *Memòria de la postguerra (1940-1960)*. Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols-Arxiu Municipal / Diputació de Girona, 2005, p. 68-72

Consultable a: <https://arxiunicipal.guixols.cat/publicacions/col-leccio-urania-estudis-guixolencs/6118-memoria-de-la-postguerra-1940-1960.html>

3/2/1939 Divendres:

A dos quarts de 10 del vespre arriben els primers escamots de soldats d'en Franco.

4/2/1939 Dissabte:

A quarts d'onze es presenten a prendre possessió de l'Ajuntament, abandonat pels guàrdies; no obstant, després en tot el dia no es mouen del davant de la porta esperant els nous amos.

5/2/1939 Diumenge:

Se celebra una missa al passeig.

6/2/1939 Dilluns:

No es reparteix ni pa ni farina, ni altra cosa per menjar.

Es fa públic un bando ordenant a tots els que viuen a fora donantlos 24 hores de temps perquè vinguin a ocupar llurs estatges o del contrari seran ocupats per allotjar-hi tropes. Un altre, perquè "Quedando liberada la ciudad del dominio del gobierno rojo marxista, por la División Legionaria Flechas Azules". Tots els soldats retornats del front es presentin a la comandància militar, amb manta, plat, cullera i calçat.

7/2/1939 Dimarts:

8/2/1939 Dimecres:

Es diu que han arribat 9 camions de queviures. La gent respira, contenta, creient-se que demà es repartirà alguna cosa.

A ¾ de 9 de la nit donen el corrent elèctric.

9/2/1939 Dijous:

No es dóna res per menjar encara que s'assegura que demà hi haurà pa. És publicat un ban referent al valor dels bitllets de la República.

10/2/1939 Divendres:

Es dóna ½ lliura de pa i uns pots contenint pastes, lleties i alguna cosa en aquesta forma: famílies d'1-2, 1 pot; família de 3 i 4, 2 pots; i de 5 a 6, 3 pots.

També es reparteix sopa a vells de més de 65 anys i infants menors de dotze.

11/2/1939 Dissabte:

Es reparteix ½ lliura de pa per individu i uns pots de carn. (En la mateixa forma dels pots de llegums amb pastes). Als vells i criatures, dos sorells escabetxats o bé lleties.

Es fa un pregó convidant a posar domassos als balcons, essent alguns veïns que ho fan, i se celebra una manifestació a la tarda per celebrar la victòria obtinguda de la dominació de Catalunya. És incautat el local del "Casal Llevantí" per Falange.

12/2/1939 Diumenge:

No es reparteix res per a menjar. Es diuen dos o tres misses.

A la nit ball, organitzat per Falange, al "Casal Llevantí".

13/2/1939 Dilluns:

Donen 1 ½ unces de sucre i pots de pastes, lleties, etc., en la proporció d'altres vegades.

14/2/1939 Dimarts:

½ lliura de pa, 3 unces de macarrons o lleties.

15/2/1939 Dimecres:

½ lliura de pa, 3 unces d'arròs i pot de carn.

16/2/1939 Dijous:

½ lliura de pa i pot de pastes.

Es presenta en Campà i és detingut; igualment s'avisa en Cruañas E., perquè es presenti, i se'l queden. Tots dos queden detinguts al convent.

17/2/1939 Divendres:

½ lliura de pa i 3 unces de macarrons.

És detingut en Rutllan i en Vicens (Sireno).

18/2/1939 Dissabte:

Fan un pregó anunciant que des del dilluns, dia 20, repartiran ¼ kg de pa a 0,80 ptes. kg. Donen pots de carn i ½ lliura de pa.

19/2/1939 Diumenge:

Misses i ball.

20/2/1939 Dilluns:

Es ven pa a 0,80 ptes. kg. Es reparteix pots de llegums.

21/2/1939 Dimarts:

Endemés del pa, es ven arròs, ½ lliura per ració, al preu de—

Es fa un pregó, avisant que el qui vengui articles a sobre taxa serà sancionat.

22/2/1939 Dimecres:

Es dóna pots de llegums i es ven ½ lliura de sucre i ½ terça de vedella per ració al preu de (--).

Es fa un pregó que tots els mobilitzats per l'exèrcit roig es presentin.

25/2/1939 Dissabte:

Es crida a tots els que haguessin servit a l'exèrcit roig, en caràcter de voluntari, els que haguessin portat arma com a voluntaris i els mobilitzats de les lleves del 39 al 41, inclosos, perquè es presentin tots a la Comandancia militar de la plaza.

27/2/1939 Dilluns:

Un pregó avisant els pagesos i hortolans perquè no venguin res a casa seva, del contrari se la carregaran.

No es reparteix res, en cap forma.

Al migdia, s'anuncia per ràdio que l'Azaña ha presentat la dimissió de la Presidència de la República, que el general Miaja ha entregat el comandament al general Casado; que si resisteixen feblement a Madrid és per donar lloc a que abandonin la capital els que els hi interressi; que és qüestió de dos o tres dies perquè la guerra sigui totalment acabada.

28/2/1939 Dimarts:

Es ven ¼ kg. de pa i es reparteix pots de llegums.

8/3/1939 Dimecres:

Es fa un pregó perquè tots els individus que es considerin aptes per anar a fer rabasses, que es presentin a (...) de 5 a 6 del vespre.

18/3/1939 Divendres:

Segons diuen són afusellats en Bernabé Llorens, en Campà, Colom i en..... en Rutllan a...

Segons la premsa, el mariscal Pétain, nomenat ambaixador de França a Espanya, arriba a San Sebastián. És molt significatiu que, precisament, el vencedor de Verdun sigui ambaixador de França, en aquests moments.

19/3/1939 Diumenge:

Sant Josep. Festa. Domassos. Inauguració del nou casal de l'Ajuntament, al passeig del Mar, a can Patxot, amb assistència del governador de Girona. Parlaments del governador.

28/3/1939 Dimarts:

A mitja tarda per la ràdio es comunica que els feixistes han entrat a Madrid. Es comença a córrer pels carrers; alguns joves amb banderes seguits de quitxalla canten l'himne feixista, fent saludar tots els vianants. També es comunica que en senyal de festa es plegui a les fàbriques on es treballa. Són molt pocs els que es troben en aquest cas, ja que pot dir-se que no treballa ningú a excepció dels botiguers. Es posen domassos.

29/3/1939 Dimecres:

Es confirma l'entrada a Madrid de les tropes d'en Franco. Es plega a les poques fàbriques que es treballa. La ràdio no para.

Es toquen sardanes. Les criatures i algun jove passen pels carrers perquè siguin endomassats els balcons i finestres. A la nit, xaranga; uns quants joves, nois i noies, volten els carrers amb alguna corneta, bombo i platets despertant tothom, perquè així comparteixin llur alegria. De moment un surt, perquè no se sap de [què] va.

Perquè sigui acomplerta llur finalitat piquen a totes les portes per fer aixecar del llit els que es resisteixen a compartir llur gaudi.

1/4/1939 Dissabte:

Per la ràdio i premsa es diu que les tropes d'en Franco han entrat a València, Alacant i un reguitzell de pobles més. Es reparteixen uns fulls, de casa en casa, amb el programa de les festes que se celebraran l'endemà, commemorant aquesta gesta; una missa a la plaça del Monestir, manifestació popular, desfilada de les Esquadres de Falange i Organitzacions Juvenils, partit de futbol, sardanes i cine. Es preveu que es posin banderes nacionals als edificis públics i draps als particulars, que per assistir a la manifestació s'haurà de portar una branca de llorer (...)

2/4/1939 Diumenge:

És acomplert el programa anunciat el dia abans, en commemoració del dit primer any de la Victoria.

3/4/1939 Dilluns:

Són cridades les lleves de marina dels anys 1938, 39 i 40.

6/4/1939 Dijous Sant:

Se celebra aquesta diada amb més solemnitat que els bons temps de la Monarquia. No treballa ningú. Es compleixen els preceptes religiosos amb tota resignació. Llàstima que alguns llocs d'adoració no siguin en l'estat d'abans!

7/4/1939 Divendres Sant:

Plou. Durant la nit no ha cessat de fer-ho i a primera hora del matí no sembla pas que la naturalesa vulgui col·laborar a l'esplendor del dia.

11/5/1939 Dimarts:

Reunió a casa de la ciutat dels fabricants.

12/5/1939 Dimecres:

Altra reunió de fabricants i s'avisava per mitjà de pregó perquè tots els caps de casa hi passin per... a l'objecte...

Arribant del front han estat detinguts... “

b) Testimoni de Néstor Sanchiz

Tot seguit es transcriu el testimoni d'un nen, fill de vençuts i resident a Sant Feliu, que fa referència a com va saber coses de la mort del seu pare a l'exili, gràcies al retorn d'un guixolenc que havia estat exiliat al costat del seu pare al camp de concentració de Vernet d'Arieja.

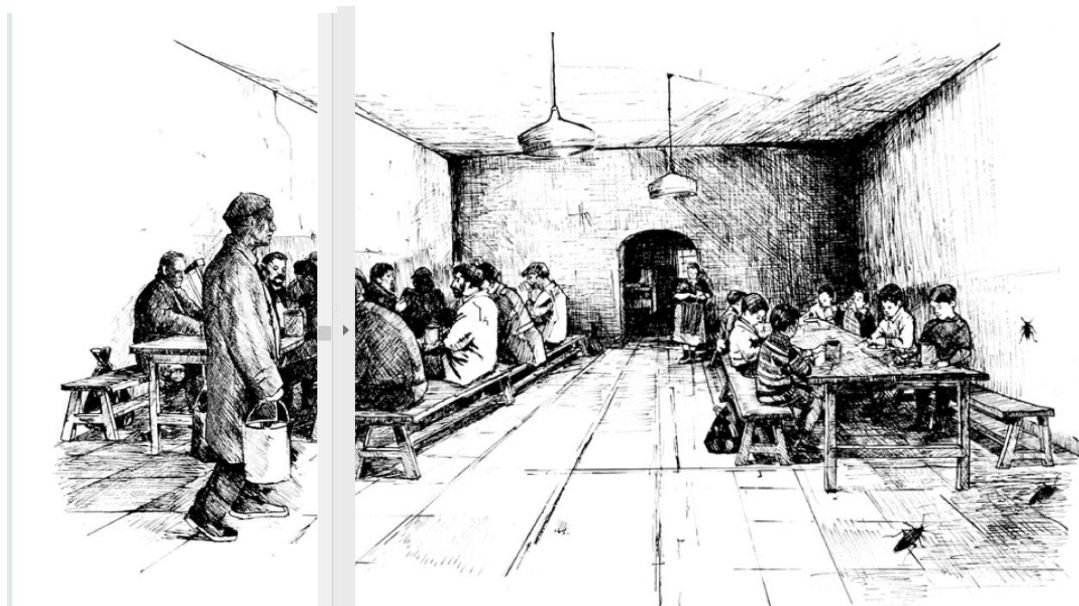
“A prop dels meus seixanta anys de vida, rebo la visita d'una persona molt llunyanament coneguda: Josep Martí (Pitu). Havia estat amic i company de treball del meu pare quan, pels volts de l'any 1930, treballaven com a pintors decoradors. Josep Martí, amb l'enyorança dels anys de l'exili, tornà a Sant Feliu, i un dels seus propòsits era el d'explicar-nos la circumstància de com va morir el meu pare. El desig s'esdevingué realitat en una de les dependències del ja desaparegut hotel Reina Elisenda. Martí explicà que el meu pare va morir als seus braços, en evitar que caigués al terra. Això passava al camp de concentració de Vernet d'Ariège (França). És fàcil d'entendre que aquell va ser un moment emotiu, tant per a en Martí com per a mi. Una emotivitat que augmentà quan Martí s'interessà per un encàrrec que la seva muller va fer-li.

Es tractava d'adquirir un quadre de roses pintades. El senyor Martí ignorava, llavors, que jo exercia com a artista pintor, i tothom ho ignorava -jo mateix - que aquell quadre -bo o dolent, tant se val el tenia jo, sense saber mai a qui aniria destinat. Era l'únic quadre en el món capaç de transmetre, al cap de molts anys, un sentiment de gran força. La senyora Lluïsa, la “Cubana”, esposa de Martí i mare d'en Carlitos- que era de la meva mateixa edat, m'havia tractat igual que al seu fill. Quan ell menjava, també n'hi havia per a mi. Esmenava les malifetes de tots dos. Era molt ben acollit en aquella casa, que esdevingué sovint el meu

refugi. La meua mare sabia que estàvem ben protegits. Amb aquell quadre -que vaig dedicar-los- vaig intentar de manifestar un profund i agraït record d'infant, ara ja adult. Des d'aquell dia, de vegades, he pensat en fets que podrien haver passat a qualsevol nen dels molts desemparats que passaven gairebé la infància al carrer, i suposo que els podia haver passat el mateix que a mi”.

Néstor Sanchiz recorda que “els menjadors de l'Auxilio Social van quedar ubicats en una nau industrial de la mateixa finca. Era una planta baixa, on el terra —excepte una franja central cimentada per facilitar el rodatge de carretes i carretilles— era negrós, i que caminant per allà solies trepitjar els escarabats que anaven d'un costat a l'altre. El crac d'haver-ne trepitjat un podia ser absorbit pels xarrups dels qui menjàvem sopes, a vegades amb proteïnes visibles.

En aquells menjadors de l'Auxilio Social per a infants desprotegits era normal, per a algú de nosaltres, que si —quan tenies el plat a taula amb la ració de menjar, bo o dolent— senties necessitat d'anar a fer pipí, amb un gest prou sonor perquè tothom se n'adonés escopia dins el seu plat per assegurar-se que ningú no li prendria.

Menjador de l'Auxilio Social del carrer de Girona.
Dibuix de Julio García, segons els records de Néstor Sanchiz.

Abans de complir els meus cinc o sis anys, per la diada de Reis —penso que des de l'Auxilio Social— ens van dur a visitar la casa d'un nen ric, potser també bo i religiós, de Sant Feliu. Es donà la circumstància que los Reyes Magos de Oriente li havien dut moltes i bones joguines, que eren al voltant del llit. En canvi, recordo que a mi van deixar-me un joguet de llauna tret d'un sac on hi havia els dels altres nens, als menjadors infantils. Segur que hauríem estat més contents si abans no haguéssim vist els reis del nen de casa bona, que,

encara que no fos conscient que també ell era manipulat, s'ho passava millor que nosaltres. Fins i tot el vam haver d'aplaudir!

La visita que acabo d'explicar en el paràgraf anterior, la vaig fer segurament amb esclips i sense mitjons, amb el que això implicava: nafres als peus. La solució era de posar-hi palla, però això ho feien els més grans. Nosaltres estàvem aprenent a sobreviure.

Hi havia un altre tipus de ferides que se't feien per dins quan —sense entendre-ho— senties dir: «nen, no juguis amb aquell altre nen», que era jo. O les mirades furtives, les distàncies prudents, quan t'arraconaven per donar pas a altres. Tan perillosos érem? Teníem tan sols quatre o cinc anys, i em van fer patir sense sentir!

El “petit” —un quart de litre— de llet que el Generalísimo es va veure obligat a facilitar a les vídues de guerra amb fills, a casa nostra no arribava mai. La mare, en anar-ho a reclamar a l'Ajuntament, es va trobar que si accedia a les pretensions deshonestes d'un alt funcionari municipal la llet li seria proporcionada. En no acceptar tan deshonest i humiliant proposta, la mare —tot plorant— va topa-se amb l'alcalde, que es va interessar pel que li passava. Assabentat del cas, l'alcalde va voler confrontar la versió de la mare amb la del funcionari. Aquest, en negar-ho, va rebre dues bufetades d'una mare que defensava la vida dels seus fills. La llet va arribar a casa.

Aquests individus, amb els qui he hagut de conviure durant molts anys, van continuar fent de les seves, impunement”.

Extret de:

Àngel Jiménez, *Memòria de la postguerra (1940-1960)*. Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols-Arxiu Municipal / Diputació de Girona, 2005, p. 68-72

Consultable a: <https://arxiunicipal.guixols.cat/publicacions/col-leccio-urania-estudis-guixolencs/6118-memoria-de-la-postguerra-1940-1960.html>

2.2. Creixement urbà, transformacions socials i canvi polític: 1957-1979

En aquest apartat també s'utilitza com a base algunes parts del treball d'Àngel Jiménez, *Sant Feliu de Guíxols. Una lectura històrica*.

També s'inclou un recull de diversos materials que aporten informació relativa d'alguns dels barris que experimentaran una transformació radical o que, fins i tot, es crearan *ex-novo* durant la dècada dels anys 1960 i 1970.

<https://arxiunicipal.guixols.cat/tallers-d-historia/els-barris-de-sant-feliu.html>

[Resumen Cat \(adelapicon.ch\)](https://www.socsantfeliudeguixols.com/vilartagues-i-tueda-de-dalt/)

<https://www.socsantfeliudeguixols.com/vilartagues-i-tueda-de-dalt/>

<https://www.socsantfeliudeguixols.com/paratges-i-urbanitzacions/>

Exposició: “SFGX: la transformació de la ciutat (guixols.cat)

[SFGX: La transformació de la ciutat \(guixols.cat\)](http://guixols.cat)

En aquesta exposició, que té format virtual, hi ha molt material gràfic i fotogràfic sobre el període de transformació social i urbanística durant el període que abraça aproximadament des de 1960 fins a finals dels anys 1980.

A continuació, s'expliquen succintament algunes d'aquestes informacions sobre elements o assumptes bàsics per tal que siguin treballats i contrastats, per exemple, amb el dia a dia de l'alumnat.

2.2.1 De l'eliminació de la cartilla de racionament al Pla d'estabilització.

Després d'anys de moltes penalitats causades sobretot per una política econòmica de la dictadura obsessionada amb la consecució de l'autosuficiència, l'any 1952, com a primer signe d'un cert alleugeriment de la precarietat existent, es van abolir les cartilles de racionament. També, gradualment, el règim franquista va ser objecte de reconeixement internacional, va rebre ajuda econòmica nord-americana, va començar a recuperar importacions, augmentaven els ingressos de les divises dels emigrats a Alemanya — també hi emigraren guixolencs— i del turisme.

En definitiva, hi va haver una confluència de factors positius com l'augment de la productivitat, l'increment dels salaris i també del poder adquisitiu dels treballadors i, per consegüent, un tímid creixement de consum. Eren millores parcials, amb una inflació encara alta. El 1957 es va iniciar un procés més clar de liberalització econòmica, molt similar al model de l'Europa occidental que va culminar amb el Pla d'Estabilització de 1959. Aquestes mesures van permetre una integració econòmica més plena del règim franquista en el sistema capitalista internacional i l'afirmació de la seva importància geopolítica en el bloc occidental. Representava la consolidació de la dictadura a mig termini.

2.2.2. Canvis de l'estructura econòmica versus canvis culturals en el context local.

Els canvis generals en l'àmbit econòmic i la relativa obertura política de cara a l'exterior van comportar unes repercussions quasi immediates en el context local. La ciutat industrial cada vegada més anava cedint terreny a dos sectors en ascensió: el turisme de masses i la construcció vinculada al creixement urbà propiciat per l'arribada d'immigrants i la mutació turística.

Efectivament, el turisme de masses, com a activitat econòmica, s'inicià en la dècada dels anys cinquanta i durant la dels seixanta assolí el màxim impacte econòmic i social. Aquest fenomen, a banda de sacsejar la realitat econòmica, també va implicar un canvi important en la mentalitat, en la forma de comportament dels guixolencs —els costums es

relaxaren— i en la seva cultura. En aquest sentit, l'arribada estacional de milers de persones procedents de països democràtics i amb un nivell de vida més elevat va erosionar en bona mesura la fèrria moralitat nacionalcatòlica. Gradualment, el món tancat del franquisme s'esquerdava, ja fos pels enormes beneficis econòmics que proporcionava el turisme, ja fos per la influència dels comportaments i hàbits culturals dels turistes.

Un altre factor determinant en les mutacions d'ordre cultural i els costums socials va ser la irrupció de la televisió com a un nou mitjà de comunicació i, sobretot, d'entreteniment. Sobretot, va ser a partir de la dècada dels anys setanta quan aquest aparell es pot dir que havia revolucionat la manera de viure de la majoria de les famílies. La televisió va transformar l'àmbit de l'oci i progressivament va minimitzar la rellevància d'hàbits com la lectura, el passeig o anar al cinema.

2.2.3. Progrés econòmic, transformacions urbanes i carències d'ordre polític i social

El nou context econòmic i polític que deixava enrere l'autarquia a Sant Feliu de Guíxols es va traduir en la creació de nombrosos llocs de treball, sobretot en el sector de la construcció —i de tot allò que s'hi relacionava—, i també l'hostaleria i el comerç. Alhora, després d'uns anys de pèrdua i estancament demogràfics, gràcies a la immigració procedent del sud d'Espanya, la població guixolenc es va recuperar. El desenvolupament econòmic va deixar enrere els nivells de penúria de la primera etapa de la postguerra. A nivell general s'experimentava un increment notable del nivell de vida, però no afectava tothom per igual. Especialment, la població nouvinguda patia escassetat i manca d'habitatge digne.

Els nous guixolencs, els immigrants, contribuïren molt en el creixement d'un nou Sant Feliu. S'integraren en el poble que els acollia i l'enriquiren culturalment. Tanmateix, malgrat que començava a existir un incipient estat del benestar i prenia forma una societat de consum fins llavors inèdita (cotxe utilitari, electrodomèstics, l'adquisició d'un petit habitatge en propietat...), des de la segona meitat de la dècada dels anys cinquanta van sorgir moltes problemàtiques relacionades amb la manca de serveis bàsics (escolarització, sanitat, clavegueram) als nous barris i amb els infrahabitatges – l'anomenat popularment barraquisme –, així com també amb la integració d'aquesta població aleshores recent arribada. En aquest sentit, es van produir problemes d'adaptació de les persones recent arribades i també actituds de recel per part de la població autòctona que, sovint, veien una “amença” invasora en els nouvinguts. Els estigmes i la desconsideració aparegueren i, per exemple, les persones arribades del sud de la Península eren titllades de “coreanos”, en al·lusió despectiva a la, llavors, recent Guerra de Corea. El 1952, l'alcalde, Joan Puig i Ametller, proposava al consistori franquista que “se estudien las medidas pertinentes para solucionar los problemas y conflictos que se producen a consecuencia de la inmigración de españoles procedentes del Sur de la Nación”.

Tot plegat, va comportar transformacions de gran profunditat a la ciutat. Sorgien nous barris sense planificació, va esdevenir corrent l'especulació del sòl amb l'expansió turística i, en general, els resultats d'aquest creixement eren força negatius urbanísticament. Aquesta situació va portar a l'ajuntament de l'època a impulsar el 1961 un "Pla General d'Ordenació Urbana", el qual en pocs mesos es va veure desbordat pel creixement desbordat i la pressió d'iniciatives privades que perseguien els màxims beneficis. Són anys sense normes d'alçades (fins l'any 1968 no apareixen les primeres normatives restrictives oficials), de construcció d'edificis en paratges orogràficament molt difícils, com en el cas de Vilartagues. En general, el creixement de la ciutat es duia a terme en unes condicions d'urbanització i de serveis molt precàries. Per barris com Vilartagues i Tueda de Dalt, el 1963 es va aprovar un Pla parcial municipal que no es va començar a executar fins a 1976. Foren anys de creixement descontrolat, en què l'administració de la dictadura només hi intervenia quan les males pràctiques urbanístiques ja havien estat comeses i, sovint, només es podien pal·liar parcialment.

Tal com subratlla, Àngel Jiménez, en el decenni dels anys seixanta Sant Feliu de Guíxols va créixer urbanísticament com mai en la seva història. Això va ser possible per l'amalgama que es va produir entre l'activitat del turisme de masses –que implicava la construcció d'hotels, negocis de restauració, equipaments d'oci i segones residències- i l'arribada massiva de població immigrant que es va ocupar en els sectors de la construcció i els serveis vinculats a l'activitat turística.

2.2.4 El canvi polític i el camí cap a la democratització: 1975-1979

Després de la duresa repressiva que el règim franquista va aplicar durant els seus primers anys, es pot afirmar que la riquesa política i cívica que havia experimentat Sant Feliu de Guíxols en el primers terç del segle XX s'havia esvaït completament. La ciutat dinàmica i moderna, molt marcada pel projecte polític progressista republicà i una estructura econòmica fonamentada encara en la indústria surera, va deixar pas a una població cada vegada més dependent d'un turisme en desenvolupament accelerat des de la fi dels anys cinquanta. Aquesta mutació econòmica de gran calat va comportar un creixement de la construcció i dels sectors serveis que va suposar el sorgiment d'una forta demanda de mà d'obra. Com ja s'ha remarcat, des del sud de la Península va arribar un contingent molt important de persones que eren contractades en aquests sectors en ascens. Sens dubte, aquesta combinatòria de l'auge del turisme amb l'expansió de la construcció i l'arribada de població immigrant ha estat el gran repte de Sant Feliu de Guíxols i de tota la Vall d'Aro a partir de la fi de la dictadura franquista.

Aquestes transformacions de l'estructura socioeconòmica van crear, com ja s'ha assenyalat, problemàtiques molt greus vinculades a la manca d'habitatges dignes per als nousvinguts i a la precarietat d'unes àrees urbanes que patien carències de tota mena en relació amb serveis tan bàsics com sanitat i educació. A més, el creixement turístic desbocat havia incidit negativament en el front marítim, el qual havia estat objecte d'una forta edificació amb conseqüències negatives d'ordre paisatgístic, patrimonial i

mediambiental. Alhora, els voltants de la ciutat es començaven a caracteritzar pel sorgiment d'un teixit urbà discontinu amb un ampli espectre de tipologia d'edificacions.

L'opció tardofranquista per un capitalisme desregulat en el context de Sant Feliu i la Vall d'Aro va contribuir a agreujar aquests despropòsits a tota la línia de la costa i a augmentar els desequilibris en el teixit urbà. Amb una administració municipal que seguia aquestes línies generals de la política econòmica del franquisme, molt lligada i condicionada pels interessos dels sectors empresarial i immobiliari privats, que es caracteritzava per una mínima consciència del que comporta la defensa d'allò públic, a l'altura de 1975, quan es va produir la mort del dictador, el més urgent era endreçar el desori urbanístic i residencial que patien zones com el barri de Vilartagues i el litoral. A més a més, cal tenir present que no hi havia cap possibilitat d'exercir una oposició oberta a aquelles polítiques. El context repressiu imperant i el desmantellament de les tradicions democràtiques i republicanes que havia tingut lloc en la immediata postguerra havien debilitat molt el possible teixit polític antifranquista.

Així, doncs, en l'etapa del que es coneix com la Transició a la democràcia, tot i que l'àrea de Sant Feliu de Guíxols i la Vall d'Aro no es va caracteritzar per una forta politització opositora a l'ordre heretat de la dictadura –sobretot a causa dels canvis estructurals polítics i socioeconòmics patits des de la fi de la Guerra Civil–, la lluita per les llibertats i la democràcia en l'àmbit local estava estretament lligada a la dignificació de la vida de les persones dels barris més deprimits i a la correcció dels desastres urbanístics. El moviment veïnal es va convertir en un dels principals agents polítics durant aquests anys de grans canvis. Les seves demandes van haver de ser canalitzades per les principals forces democràtiques. En aquest sentit, mentre s'esperava la convocatòria de les primeres eleccions municipals democràtiques, els partits d'esquerres i catalanistes (CDC, EDC, ERC, Estat Català Ortodox, PSC, PSOE, PSUC) van constituir a Sant Feliu de Guíxols una Comissió Consultiva Permanent per tal de consensuar amb el darrer consistori de la dictadura les accions més importants que podien afectar la ciutat. També, a la tardor de 1976, es va constituir la Taula Democràtica de Sant Feliu de Guíxols, formada per demòcrates independents i amb l'adhesió d'ERC, el PSUC, el PSC-Congrés, la qual va fer públic el seu suport als objectius de l'Assemblea de Catalunya: amnistia general, llibertats democràtiques, restabliment de l'Estatut de 1932 i coordinació amb els altres pobles de la Península que lluitaven contra la dictadura.

Després d'un període de fortes mobilitzacions als carrers del país, amb les dues grans manifestacions de l'11 de setembre de 1976 i 1977 com a moments memorables, i la convocatòria de les primeres eleccions democràtiques legislatives al juny de 1977, el retorn del president de la Generalitat a l'exili, Josep Tarradellas, l'octubre de 1977, l'aprovació de la constitució democràtica el desembre de 1978, l'inici del procés de redacció de l'Estatut d'autonomia, una nova convocatòria electoral de legislatives el març de 1979, l'abril d'aquell mateix any es convocaven les primeres eleccions municipals democràtiques. Al municipi de Sant Feliu de Guíxols, en aquesta primera cita electoral es van imposar les forces d'esquerra i catalanistes antifranquistes. El PSC-PSOE fou la força

més votada amb quasi 3000 vots, seguit de CIU amb 1600 vots, el PSUC amb 1200 i ERC 330. La força política postfranquista, UCD, va obtenir un resultat de 1350 vots.

Tal com ha subratllat l'historiador, Àngel Jiménez, el primer ajuntament democràtic va haver d'afrontar el repte de modernitzar una ciutat hipotecada físicament. És va redactar un nou Pla General d'Ordenació Urbana que havia de pal·liar tots els desajustos urbanístics i, entre altres més coses, proporcionar més espais verds, protegir la franja litoral.... El Pla General no es va publicar fins a 1985. Es tractava d'un Pla que, d'igual manera que el de 1961, tots els projectes urbanístics van ser formulats per la iniciativa privada. La conseqüència va ser l'escassetat d'elements públics: places, rondes, zones verdes, aparcaments, etc. A partir de 1979, l'Ajuntament es trobà que en la zona més degradada de la ciutat, Vilartagues, ja hi havia obres començades que va haver d'ampliar i millorar per aconseguir donar una nova imatge al barri, abandonat fins llavors a la trista sort de la seva il·legalitat. Darrera l'esforç municipal, d'abans i després de les eleccions democràtiques, hi havia la tasca reivindicativa de la força de la gent, la mobilització ciutadana encarnada per l'Associació de Veïns.

2.3.- Estudis, publicacions, selecció de textos, documentació i filmografia.

- Llista de llibres per treballar a l'aula relacionats amb l'exili i la deportació als camps nazis i amb els quals es poden establir lligams i dur a terme treballs comparatistes amb el context local i comarcal:

- AMAT-PINIELLA, Joaquim. *K.L. Reich*. Barcelona, Edicions 62. 2010.
- ANGLADA, Maria Àngels. *El violí d'Auschwitz*. Barcelona, Labutxaca. 2010.
- BELENGUÉ MERCADÉ, Elisenda. *Neus Català. Memòria i lluita*. Barcelona, De Barris SCCL.2006.
- CATALÀ, Neus. *De la resistència a la deportació. 50 testimonis de dones espanyoles*. Barcelona, Memorial Democràtic. 2015.
- FRANK, Anne. *Diari d'Anna Frank*. Barcelona, Debolsillo. 2014.
- HERNÁNDEZ DE MIGUEL, Carlos. *Los últimos españoles de Mauthausen*. Barcelona, Ediciones B. 2015.
- HEYMAN, Eva, *He viscut tan poc!*, Barcelona, Gedisa Editorial, 2016.
- LEVI, Primo. *Si això és un home*. Barcelona, La Butxaca. 2008.
- OLIVA, Remei. *La noia de la caps de fils*, Barcelona, Memorial Democràtic, 2021.
- ROIG, Montserrat. *Els catalans als camps nazis*. Barcelona, Edicions 62. 1977 (reeditada el 2021)
- TORAN, Rosa. *Els camps de concentració nazis. Paraules contra l'oblit*. Barcelona, Edicions 62, 2005.
- UHLMAN, Frederic. *L'amic retrobat*, Barcelona, Columna 1997; *L'ànima valenta*, Barcelona, Columna 2002; *El retorn*, Barcelona, Columna, 1997; *Història d'un home*, Barcelona, Columna 1999.

- WIEVIORKA, A. *Auschwitz explicat a la meva filla*. Pròleg de Rosa Toran. Barcelona, Enciclopèdia Catalana, 2001.
- VIADIU, Francesc. *Entre el torb i la Gestapo*. Barcelona, Rafael Dalmau. 2000

-Llista de pel·lícules, documentals per treballar sobre el feixisme/nazisme, la deportació, l'Holocaust i fomentar el debat a l'aula.

Pel·lícules:

- *The Great Dictator* (El gran dictador). Dir: Charles Chaplin. 1940.
- *Schindler's list* (La llista de Schindler). Dir: Steven Spielberg. 1993.
- *La vita è bella* (La vida és bella). Dir: Roberto Benigni. 1997.
- *The Pianist* (El Pianista). Dir: Roman Polanski. 2002.
- *Die Welle* (La onada). Dir: Dennis Gansel. 2008.
- *El fotògraf de Mauthausen*. Dir. Mar Targarona. 2018.
- *Fragments de Shoah*. Dir. Claude Lanzmann, 1985.
- *Son of Saul* (El fill de Saúl). Dir. László Nemes, 2015.

-Documentals:

- *Nazi concentration camps*. Dir: George Stevens. 1945.
- *Nuit et Brouillard* (Nit i boira). Dir: Alain Resnais. 1955.
- *El comboi dels 927*. Dir: Montse Armengou i Ricard Belis. TV3 (30 minuts). 2004.
- *Ravensbrück. L'infern de les dones*. Dir: Montse Armengou, Ricard Belis i M. Josep Tubella. TV3 (30 minuts). 2005.
- *Memòria de l'infern*. Dir: Jordi Rubió i David Bassa. TV3. 2005.
- *Samudaripen. El holocausto gitano olvidado*. Dir: Eva Cruells. 2016.

-Articles i llibres que poden ajudar a entendre el fenomen de l'auge de populismes de dreta radical i antiliberal i la normalització de l'extrema dreta:

https://www.ara.cat/cultura/Historia-fotografia-rescatada-camps-nazis_0_2282771746.html

El País, "Los 'patriotas' que asaltaron el Congreso de Estados Unidos", Amanda MARS, Pablo GUIMÓN, 17 de gener de 2021 – <https://elpais.com/especiales/2021/elecciones-estados-unidos/los-patriotas-que-asaltaron-el-congreso/>

<https://voi.id/es/berita/29123/auschwitz-survivors-los-supervivientes-de-la-segunda-guerra-mundial-lamentan-los-disturbios-de-capitol-hill>

https://www.ara.cat/cultura/eines-culturals-combatre-extrema-dreta_1_3878223.html

- FINCHELSTEIN, Federico, *Breve historia de la mentira fascista*. Madrid, Taurus Editorial, 2021.
- DD.AA, *El món d'avui. Dels feixismes històrics als reaccionarismes postmoderns i els nous populismes. Els reptes de les polítiques de memòria*. Barcelona, Memorial Democràtic, 2020
- GRIFFIN, Roger, *Fascismo*. Madrid, Alianza Editorial, 2019
- MUDDE, Cas, *Ultradreta. Decàleg per entendre d'on ve i on va l'onada que amenaça la democràcia*. Barcelona, Saldonar Editorial, 2020
- PAXTON, Robert, *Anatomía del fascismo*,

-Bibliografia mínima sobre el franquisme i la transició a la democràcia

- MARIN, Martí, *Història del franquisme a Catalunya*. Vic, Eumo Editorial, 2006
- MARIN, Martí, *¡Ha llegado España! La política del franquisme a Catalunya, 1938-1977*. Vic, Eumo Editorial, 2019.
- MOLINERO, Carme i YSÀS, Pere, *El règim franquista. Feixisme, modernització, consens*. Vic. Eumo Editorial, 2003.
- MOLINERO, Carme i YSÀS, Pere, *La transición. Historia y relatos*. Madrid, Siglo XXI editores, 2018

-Bibliografia mínima de suport a temes d'educació, història i memòria

- SÁEZ-ROSENKRANZ, Isidora i PRATS CUEVAS, Joaquín, *Memoria histórica y enseñanza de la Historia*. Gijón, Ediciones Trea, 2020
- Dossier "Veus i relats. El testimoniatge en els règims totalitaris", a la revista digital *Temps i Espais de Memòria* (6), Memorial Democràtic, 2021, https://memoria.gencat.cat/ca/que-fem/publicacions_md/revista-temps-i-espais-de-memoria/num.-06/
- GONZÁLEZ-CALLEJA, Eduardo. *Memoria e Historia. Vademécum de conceptos y debates fundamentales (investigación y debate)*. Madrid, Libros de la Catarata, 2013.
- POZO, Joan Manuel, "Ètica de les recreacions històriques: una reflexió", a la revista digital *Temps i Espais de Memòria* (5), Memorial Democràtic, 2020, https://memoria.gencat.cat/web/.content/00_publicacions/MD/revista_temps_i_espais_de_memoria/numero_05/TEM_num_5_Ull_critic_Etica_de_les_recreacions_historiques.pdf
- TRIBÓ TRAVERIA, Gemma, *Enseñar a pensar históricamente. Los archivos y las fuentes documentales en la enseñanza de la historia*. Barcelona, ICE-Horsori Editorial, 2005
- VINYES, Ricard (dir.), *Diccionario de la memoria colectiva*. Barcelona, Gedisa Editorial, 2018

Enllaços d'interès:

-Memorial Democràtic, *Educació*

<https://memoria.gencat.cat/ca/educacio/>

-MUME, *Recursos didàctics*

<https://www.museuexili.cat/ca/servei-educatiu/recursos-didactics>

-Memorial Democràtic i Departament d'Educació, *Grups DEMD (Lleida, Sant Cugat i Terres de l'Ebre-Portes de la memòria)*

<https://memoria.gencat.cat/ca/educacio/grups-demd/index.html>

-Memorial Democràtic, *Banc audiovisual de testimonis*

<https://memoria.gencat.cat/ca/que-fem/banc-memoria-democratica/fons/bat/>

-Memorial Democràtic, *El cost humà de la Guerra Civil*

<https://memoria.gencat.cat/ca/que-fem/banc-memoria-democratica/fons/cost-huma-de-la-guerra-civil/>

-Memorial Democràtic, *Llista de les víctimes mortals a l'exili als camps de concentració francesos*

https://memoria.gencat.cat/web/.content/00_banc_memoria_democratica/fons/cost_huma_GC/Llista-sobre-les-victimes-mortals-a-l-exili.pdf

-Memorial Democràtic, *Cens de deportats catalans i espanyols als camps nazis.*

<https://memoria.gencat.cat/ca/que-fem/banc-memoria-democratica/fons/deportats-catalans-i-espanyols-als-camps-nazis/>

-Dossier del projecte educatiu en *Commemoració de les Víctimes de l'Holocaust*. Curs 2018-2019.Parlament de Catalunya

<https://www.parlament.cat/document/intrade/277288>

-Blog Amical Mathausen i altres camps:

www.amicalmathausen.org

<http://projectebuchenwald.blogspot.com/>

<https://sites.google.com/xtec.cat/memoria-lleida-secundaria/inici>

-Amical de Ravensbruck

<https://www.amicalravensbruck.org/>

Documentació

-Aquesta documentació ha estat facilitada per Pilar Francès, investigadora a qui se li ha encarregat una indagació sobre les dades biogràfiques de les persones deportades de Sant Feliu de Guíxols i la Vall d'Aro, a fi que sigui la base del projecte d'instal·lació de les llambordes *Stolperstein* dels guixolencs deportats als camps nazis.

KI. MAUTHAUSEN I/D Nr. []

PARRAMON-PONJUAN, FRANCISCO
NAME: *PARRAMON-PONJUAN, FRANCISCO*
Version: *San Feliu de Guixols 18901*

1-11-1972 Geb.-Ort: *San Feliu de Guixols* Geb.-Nr. *18901*

Hält. Pers. Karte	☐	Korrespondenz	☒	Dokumente:	☐	<i>4</i>
Hält. Pers. Bogen	☐		☐	Inf. Karten:	☐	
Erfaktenkarte	☐		☐	Bemerkungen:	☐	
Schreibst.-Karte	☐		☐		☐	
Nummernkarte	☐		☐		☐	
Blockkarte	☐		☐		☐	
Revierkarte	☐		☐		☐	
Krankenblätter	☐		☐		☐	
Todesfallaufnahme	☒		☐		☐	
Todesmeldung	☐		☐		☐	
Sterbeurkunde	☐		☐		☐	

Umschlag-Nr.: []

Sobre administratiu del Camp de Mauthausen on es guardaven els documents de Francesc Parramon. Arolsen Archives.

Spanier *46113* 10971 Ma. ²⁰
13020
Polo Pulgar, Basilio
17.1.10 Bilbao
Maler Stal.Nr. 87437
Zugang 17.2.41.

Gusen Karte

Fitxa de Basilio Polo del Camp de Gusen, Alemanya, Arolsen Archives

-Documents facilitats per Marc Auladell Agulló, selecció a cura de Judith Albertí.

“Carta de Francesc Callicó adreçada a Joaquim Amat-Piniella”, autor de *K.L. Reich*, sobre la vida del protagonista i companys republicans espanyols deportats a Mathausen, sol·licitant-li informació de dos veïns de Sant Feliu. Fons Jacint Carrió Vilaseca. Arxiu Històric Comarcal de Manresa.

Sant Feliu de Guixols. 21 d'agost de 1964

Sr. En J. AMAT-PINIELLA
c/o Editorial SEIX BARRAL, S. A.
BARCELONA

Benvolgut amic:

Permeteu-me que d'amic us tracti, malgrat no haver tingut mai ocasió de parlar-vos ni veure-us. La lectura del vostre llibre, K. L. REICH, m'ha evidenciat que, d'haver-vos conegut personalment, hauria estat per a mi una satisfacció molt gran, per quant els sentiments que expressau en la vostra novel·la reflexen la vostra bondad i noblesa. En ella se us veu compartint el dolor dels vostres companys de captiveri, i anhelant, com ells, una major comprensió entre els homes, després d'aquell tràgic període començat entre els anys de 1940 al 45, en el qual quasi tota Europa, i segments de l'Àfrica i Àsia, foren tenyits de sang humana, degut al malestruc atavisme bèl·lic que la nostra especie arrossega des de la més remota antiguitat.

Per les pàgines del vostre relat hom veu desfilar, com en un terrorífic somni, les innombrables penalitats de que foren víctimes, nota el jou nazi, milers de compatriotes nostres- entre ells familiars i amics. Escenes inconcebibles per la bestial vesania dels vostres victimaris. Inconcebibles, a més, per haver estat allò possible al final del segon mil·lenni de l'Era Cristiana, quan els mots de Justícia i Llibertat son tan emprats pels capitosos de la política mundial en llurs respectives propagandes. En fi, que no tinc pas de repetir-vos els sentiments de repulsa que la vostra versió provoca en els lectors, envers els instints criminals d'aquells, diguem-ne homes, amb els quals tingueren la dissort d'anar a raure.

I encara més ens ha d'afectar la cruent tragedia que relateu als que en aquell infern hi teníem familiars i amics. Entre ells, un germà de la meva esposa, JOSEP COLL SERBOGA, i un gran amic anomenat EMILI PUIGMOLER. Tots dos hi moriren. El primer fou internat al Camp de MAUTHAUSEN el 6 d'agost de 1940 i traslladat al de GUSEN el 29 de març del 1941, en el qual morí el 2 de novembre del mateix any.

Ja sé que es molt difícil, entre tants catalans com hi havia, d'haver-los conegut. Però si per casualitat haguessiu tingut algun contacte amb ells, ja podeu figurar-vos amb quin interès rebriem la vostra informació, per breu que fos. Al començament del llibre un dels protagonistes expressa l'esperança de poder trobar-se a Sant Feliu per la Festa Major, a l'agost. No seria un dels nostres el que així parlava?

Ja sé que la historia es novel·lada i no pot prendre's al peu de la lletra. Però son tan versemblants els personatges, i tan idèntiques les circumstancies, que está dintre del possible. Si així fos, digue-nos-ho, per favor. De tot cor us ho agrairiem.

Perdoneu la gosadia del meu orco, i vulgueu acceptar, si us plau, la franca amistad del que cordialment us saluda

V. C.:
Francesc Callicó
C/. Sta. Magdalena. 38
Sant Feliu de Guixols (Girona)

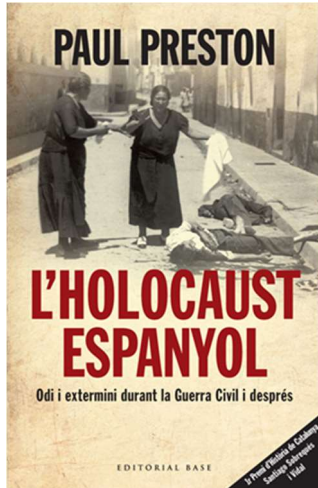
J. Callicó

-Selecció de textos de llibres d'història i d'obres de testimonis

A cura de Sílvia Alemany

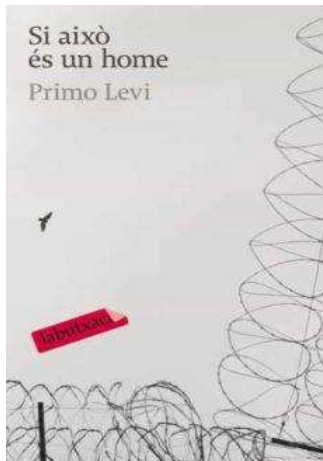
Paul Preston, *L'Holocaust espanyol. Odi i extermini durant la Guerra Civil i després.*

“ [...] Durant la guerra civil espanyola, a la rereguarda, prop de 200.000 homes i dones van ser assassinats extrajudicialment o executats després de paròdies de judicis. Aquestes morts van ser conseqüència del cop militar del 17-18 de juliol de 1936 contra la Segona República. Per la mateixa raó van morir als fronts de batalla almenys 300.000 homes. Un nombre desconegut d'homes, dones i nens van morir en els bombardejos i els desplaçaments massius que es produïren amb l'ocupació del territori per part de les tropes franquistes. Al conjunt d'Espanya, després de la victòria dels sublevats al final del març de 1939, s'hi van executar prop de 20.000 republicans. Molts més van morir de malalties i malnutrició en camps de presoners i de concentració saturats i sense cap mena d'higiene. D'altres van morir en condicions d'esclavatge als batallons de treball. Més de mig milió de refugiats van haver d'exiliar-se i molts van morir de malalties contretes als camps de concentració de França. Milers de refugiats van morir d'esgotament als camps de treball nazis. Tot plegat constitueix els que crec que es pot anomenar amb tota justícia l'"holocaust espanyol".

Es pretenia garantir que els interessos de la classe dominant mai més no es veiessin amenaçats com ho havien estat entre el 1931 i el 1936 per les reformes democràtiques de la Segona República. Quan el clero justificava, i els militars aplicaven, les ordres del general Mola d'eliminar "todos los que no piensen como nosotros", no participaven en una croada intel·lectual o ètica. L'únic que tenia d'"intel·lectual" la defensa dels interessos de la classe dominant era en resposta al qüestionament, per part de les forces progressistes, liberals i d'esquerra, dels dogmes essencials de la dreta, que es resumien en el lema del principal partit catòlic, la CEDA: "Patria, Orden, Religión, Familia, Propiedad, Jerarquía". Tots aquests elements eren els pilars intocables de la vida social i econòmica a Espanya abans del 1931. "Patria" volia dir que no es permetia que els nacionalismes i regionalismes discutissin els centralisme espanyol; "Orden" significava que no es toleraven les protestes públiques; "Religión" representava que el monopoli de l'educació i de la pràctica religiosa corresponia a l'Església catòlica; "Familia" implicava el sotmetiment de la dona i la prohibició del divorci; "Propiedad" volia dir que la propietat de la terra era indiscutible; "Jerarquía" significava que l'ordre social existent era sagrat. Per protegir tots aquests dogmes, a les zones ocupades pels rebels, les víctimes immediates no eren només mestres, maçons, metges, advocats o intel·lectuals liberals i líders sindicals –és a dir, els qui podien haver difós idees de signe contrari– sinó que incloïen també tots aquells a qui els podien haver encomanat les seves idees: militants sindicals, els qui no anaven a missa, els sospitosos d'haver votat el Front Popular i les dones que havien obtingut el dret de vot i el divorci. [...]

Primo Levi, *Si això és un home*

“[...] Aquesta idea de la missió de la Nació alemanya sobreviu a la derrota de la Primera Guerra Mundial, i fins surt reforçada de la humiliació del tractat de pau de Versalles. Se n’ensenyoreix un dels personatges més sinistres i infaustos de la Història, l’agitador polític Adolf Hitler. Els burgesos i els industrials alemanys paren l’orella als seus discursos encesos: Hitler promet molt, aconseguirà desviar cap als jueus l’aversió que el proletariat alemany sent contra les classes que l’han dut a la desfeta i al desastre econòmic. En pocs anys, a partir de 1933, aconseguix treure partit de la còlera d’un país humiliat i de l’orgull nacionalista inspirat pels profetes que l’han precedit, Luter, Fichte, Hegel, Wagner, Gobineau, Chamberlain, Nietzsche: el seu pensament obsessiu és el d’una Alemanya dominadora, no en un futur llunyà sinó de seguida: no mitjançant una tasca civilitzadora, sinó amb les armes. [...], (pàgina 266)

“[...] El pas de la prèdica teòrica a l’acció pràctica va ser ràpida i brutal. El 1933, només dos mesos després que Hitler arribés al poder, neix Dachau, el primer Lager. Al maig del mateix any s’encén la primera foguera de llibres d’autors jueus o enemics del nazisme (però més de cent anys abans Heine, poeta jueu alemany, havia escrit: “Qui crema llibres acaba tard o d’hora cremant homes”). El 1935 l’antisemitisme és codificat en una legislació monumental i minuciosíssima, les Lleis de Nuremberg. El 1938, en una sola nit de desordres dirigits des de dalt, són incendiades 191 sinagogues i destruïdes milers de botigues de jueus. El 1939 els jueus de la Polònia ocupada feia poc són reclosos als guetos. El 1940 s’obre el Lager d’Auschwitz. El 1941-42 la màquina d’extermini funciona plenament: les víctimes seran milions el 1944.

En la pràctica quotidiana dels camps d’extermini hi troben acompliment l’odi i el menyspreu difosos per la propaganda nazi. Aquí no hi ha només la mort, sinó una munió de detalls maníacs i simbòlics, tendents tots a demostrar i confirmar que els jueus, els gitanos, i els eslaus, són ramat, escòria, immundícia. Recordi’s el tatuatge d’Auschwitz, que imposava als homes la marca que s’usa per als bous; el viatge en vagons de bestiar, sempre tancats, cosa que obligava als deportats homes, dones i nens a jeure durant dies en la pròpia porqueria; el número de registre en substitució del nom; el fet de no repartir culleres (i, no obstant, els magatzems d’Auschwitz, en el moment de l’alliberament, en contenien alguna tona), per la qual cosa els presoners havien de llepar la sopa com gossos; la despietada explotació dels cadàvers, tractats com una anònima matèria primera qualsevol, de la qual s’obtenien l’or de les dents, els cabells com a material tèxtil, les cendres com a fertilitzants agrícoles; els homes i les dones degradats a la condició de conillets d’Índies, amb els quals experimentaven medicaments per suprimir-los després.

El mateix sistema que es va escollir (després de minuciosos experiments) per exterminar era clarament simbòlic. S’havia de fer servir, i es va fer servir, el mateix gas verinós que

s'emprava per desinfectar les bodegues dels vaixells i els locals infestats de xinxes o polls. Al llarg dels segles s'han ideat morts més turmentoses, però cap no duia aquesta càrrega d'escarni i menyspreu.

Com és sabut, l'obra d'extermini va anar molt lluny. Els nazis, que també estaven compromesos en una guerra duríssima, a hores d'ara defensiva, hi van manifestar una pressa inexplicable: els carregaments de les víctimes destinades a les cambres de gas o a ser traslladades des dels Lager pròxims al front tenien preferència sobre els combois militars. No es va acomplir del tot perquè Alemanya va ser derrotada, però el testament polític que Hitler va dictar poques hores abans de matar-se, amb els russos a pocs metres, acabava així: 'Sobretot ordeno al govern i al poble alemany que mantinguin en ple vigor les lleis racials i que combatin inexorablement l'enverinador de totes les nacions, el judaisme internacional'. [...]", (pàgines 268 i 269)

"[...]Quan va acabar d'escriure, va alçar els ulls i em va mirar.

Des d'aquell dia, he pensat en el Doktor Pannwitz moltes vegades i de moltes maneres. M'he demanat quin devia ser els seu íntim funcionament d'home; com devia ocupar el temps fora de la Polimerització i de la consciència indogermànica; sobretot, quan he tornat a ser un home lliure, he desitjat tronar-m'hi a encarar, i no pas per venjança, sinó tan sols per una curiositat meva de l'ànima humana.

Perquè aquella mirada no va ser entre home i home; i si jo sabés explicar a fons la naturalesa d'aquella mirada, intercanviada com a través de la paret de vidre d'un aquari entre dos éssers que viuen en medis diferents, també explicaria l'essència de la gran follia del Tercer Reich.

Allò que tots nosaltres pensàvem i dèiem dels alemanys es va percebre en aquell moment de manera immediata. El cervell que dirigia aquells ulls blaus i aquelles mans cuidades deia: "Això que tinc al davant pertany a un gènere que òbviament convé suprimir. En aquest cas particular, cal assegurar-se abans que no contingui algun element utilitzable. [...]", (pàgina 144)

"[...] En efecte, nosaltres per als civils som els intocables. Els civils, més o menys explícitament i amb tots els matisos que hi ha entre el menyspreu i la commiseració, pensen que per haver estat condemnats a aquesta vida, per estar reduïts a aquesta condició nostra, devem estar tacats d'alguna misteriosa i gravíssima culpa. Ens senten parlar en moltes llengües diferents que ells no entenen i que els sonen grotesques com veus animals; ens veuen innoblement sotmesos, sense cabells, sense honor i sense nom, apallissats cada dia, més abjectes cada dia, i mai descobreixen en els nostres ulls una espurna de rebel·lió, o de pau, o de fe. Ens consideren lladres i deslleials, enfangats, esparracats i afamats, i, confonent l'efecte amb la causa, ens jutgen dignes de la nostra abjecció. Qui podria distingir les nostres cares? Per a ells som "Kazett", neutre singular.

Naturalment això no impedeix que molts d'ells ens llancin a vegades un tros de pa o una patata, o ens confiïn, després del repartiment de la Zivilsuppe a la fàbrica, els seus plats perquè els escurem i els tornem rentats. S'hi indueixen per treure's del davant alguna inoportuna mirada famèlica, o per un momentani impuls d'humanitat, o per a simple curiositat de veure'ns córrer des de totes bandes per disputar-nos el mos l'un a l'altre, bestialment i sense pudor, fins que el més fort l'endrapa, i aleshores tots els altres se'n van capmoixos i ranquejants. [...]”, (pàgina 165)

“[...] Al seu llibre no hi ha expressions d'odi envers els alemanys, ni rancúnia, ni desig de venjança. Els ha perdonat?

Per naturalesa, no sóc propens a odiar. Considero l'odi un sentiment irracional i bast, prefereixo que les meves accions i els meus pensaments, en la mesura del possible, neixin de la raó; per aquest motiu mai no he cultivat en mi mateix l'odi com a desig primitiu de revenja, de sofriment infligit al meu enemic real o presumpte, de venjança personal. He d'afegir que, pel que em sembla veure, l'odi és personal, es dirigeix a una persona, un nom, un rostre: ara, els nostres perseguïdors d'aleshores no tenien rostre ni nom, es pot deduir d'aquestes mateixes pàgines: eren llunyans, invisibles, inaccessibles. Prudentment, el sistema nazi feia que els contactes directes entre els esclaus i els senyors es reduïssin al mínim. Deveu haver observat que, en aquest llibre, es descriu un única trobada de l'autor-protagonista amb un SS (pàgina 187), i no és casual que tingui lloc els últims dies, quan el Lager s'esfondra i el sistema ha esclatat.

D'altra banda, als mesos en què es va escriure aquest llibre, és a dir, el 1946, el nazisme i el feixisme semblaven realment no tenir rostre: semblaven haver tornat al no-res, esvanits com un somni monstruós, justament i merescudament, així com desapareixen els fantasmes quan canta el gall. ¿Com hauria pogut cultivar rancúnia, voler venjança, contra una munió de fantasmes?

No gaires anys després, Europa i Itàlia es van adonar que això era una il·lusió ingènua: el feixisme era ben lluny d'haver mort, només estava amagat, enquistat; estava fent la seva muda per aparèixer després amb un aspecte nou, una mica menys reconeixible, una mica més respectable, més adequat al nou món que havia sortit de la catàstrofe de la Segona Guerra Mundial que el mateix feixisme havia provocat. [...]”, (pàgines 240 i 241)

“[...] són massa pocs perquè siguin realment perillosos, són més perillosos els homes corrents, els funcionaris disposats a creure i a obeir sense discutir, com Eichman;, com Höss, comandant d'Auschwitz; com Stangl, comandant de Treblinka; com els militars francesos de vint anys després, massacradors a Algèria; com els militars americans de trenta anys després, massacradors a Vietnam.

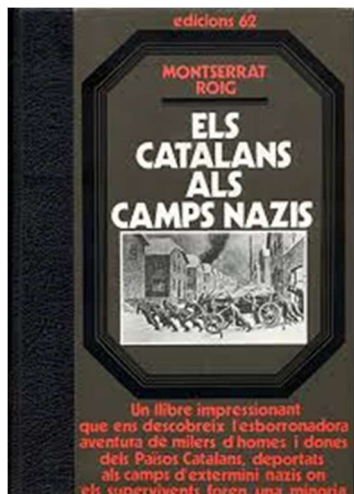
Cal desconfiar, doncs, de qui ens vol convèncer amb mitjans diferents de la raó, és a dir, dels líders carismàtics: hem de ser cauts en delegar en altres el nostre judici i la nostra voluntat. Com que és difícil distingir els profetes autèntics dels falsos, és millor sospitar

de tots els profetes; és millor renunciar a les veritats revelades, encara que ens exalting per la seva simplicitat i la seva esplendor, encara que les trobem còmodes perquè s'adquireixen gratis. És millor accontentar-se amb altres veritats més modestes i menys entusiasmadores, les que es conquereixen amb esforç, a poc a poc i sense dreceres, amb l'estudi, la discussió i el raonament, i que es poden comprovar i demostrar.

És evident que aquesta recepta és massa simple perquè valgui per a tots els casos: un nou feixisme, amb el seu ròssec d'intolerància, de prepotència i de servitud, pot néixer fora d'Itàlia i ser-hi importat, tal vegada de puntetes i fent-se anomenar d'una altra manera; o bé pot desencadenar-se des de dintre amb una violència capaç d'arrasar totes les defenses. Aleshores els consells assenyats no serveixen de res i cal trobar la força de resistir: també en això, el record del que va passar al cor d'Europa, i no fa pas gaire temps, pot servir d'ajuda i d'avertiment. [...], (pàgina 273)

Montserrat Roig, *Els catalans als camps nazis*

"[...] Franco va gosar reescriure la història l'any 1945 i s'emparà amb el silenci dels morts

i amb el silenci forçat dels supervivents. Mentre la resta de països occidentals retien homenatge a les víctimes del nazisme, ell ignorava les seves, preocupat només per remarcar els trets catòlics i anticomunistes del seu règim i per atenuar les seves qualitats feixistes, com també es protegia de les penoses conseqüències del setge dels aliats per a la població amb la repressió i amb el recurs propagandístic de les campanyes internacionals contra Espanya. La importància geoestratègica de la península en el context de la guerra freda va acabar salvant-lo.

... La pujada al poder del nazisme no va comportar sols endegar actuacions polítiques per oferir sortides a les causes que l'havien fet possible. El seu desenvolupament i la seva radicalització posteriors van desencadenar l'aplicació dels principis més reaccionaris, ferotges i intransigents, fins a esdevenir un règim destructiu, al marge de tota reflexió racional i de tot imperatiu moral.

El règim nazi, durant els seus dotze anys d'existència, emprengué guerres agressives i de conquesta amb una brutalitat no exercida mai com aleshores, aplicà des dels aparells de l'estat un mètode de repressió, extermini, explotació i violència inimaginables per la seva intensitat i per la seva eficàcia tecnològica, utilitzà uns mètodes de manipulació ideològica de les masses des d'una propaganda agressiva i omnipotent, rebutjà totes les normes de les relacions internacionals i va integrar l'estat dins unes coordenades ideològiques de superioritat racial i de destrucció de les diferències.

El resultat d'aquesta política va ser traumàtic i arrossegà no tan sols els alemanys sinó el conjunt de la humanitat, amb una herència que encara avui perdura, després del resultat

dels cinquanta milions de morts en la guerra, dels quals vint milions van ser civils, i la divisió posterior del món en dos blocs, en una Europa destrossada i arruïnada materialment i moralment. Aquest fou el trist resultat del pervers lideratge de Hitler, l'home que va dur Alemanya a la quimera de la conquesta del món, de la construcció del Reich dels mil anys i de la plasmació de la superioritat racial. En la missió històrica que s'atorgava com a salvador nacional, hi col·laboraren insignes personatges de la intel·lectualitat, la ciència i les arts i hi cregueren milions de persones, fascinades per aquell personatge egòlatra i maníac.

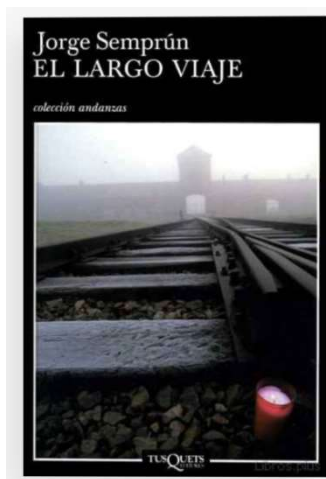
L'entrega del poder a Hitler no va ser un fet casual, la república de Weimar, que havia entrat en l'etapa dels governs presidencialistes i de la influència dels grups de pressió, mostrava la seva feblesa democràtica. Després d'un període d'intenses negociacions per entrar al govern de Franz von Papen, conservador i candidat dels grans industrials, Hitler va ser nomenat canceller, el 30 de gener de 1933, pel president del Reich, el mariscal Paul von Hindenburg.

Seria un greu error fossilitzar el tema, relegant-lo a un passat ja molt llunyà. Les circumstàncies històriques en què es va desenvolupar el nazisme són irrepetibles, però el seu llegat pertorbador continua present com un senyal d'alerta davant les possibilitats de perpetrar el mal des de les rutines professionals, des dels dictats de l'obediència passiva i des del traspàs de la responsabilitat individual a instàncies superiors i intangibles.

No puc amagar que el tema, desenvolupat en aquest llibre, implica una militància antifeixista i democràtica que renega de l'asèpsia històrica en nom de l'objectivitat i que afronta el repte de l'amnèsia, al costat de les víctimes, amb amor i dolor. [...]"

Jorge Semprún, *El largo viaje*

(diàleg entre els ara empresoners del camp i els habitants de la casa just al davant)

“ [...] -Al atardecer- pregunto-, ¿estaban ustedes en esta habitación?”

Ella me mira.

-Sí –dice-, siempre estamos en esta habitación.

-¿Viven ustedes aquí desde hace tiempo? –pregunto.

-¡Oh, sí! –dice ella-, desde hace mucho tiempo.

-Al atardecer –le pregunto, pero en realidad ya no es una pregunta, pues no puede haber duda alguna al respecto-, al atardecer, cuando las llamas desbordaban la chimenea del crematorio, ¿veían ustedes las llamas del crematorio?”

Se sobresalta bruscamente y se lleva la mano a la garganta. Da un paso atrás y ahora tiene miedo. Hasta ahora no había tenido miedo, pero ahora sí tiene miedo.

-Mis dos hijos –dice-, mis dos hijos han muerto en la guerra.

Me echa como pasto los cadáveres de sus dos hijos, se protege tras los cuerpos inanimados de sus dos hijos muertos en la guerra. Intenta hacerme creer que todos los sufrimientos son iguales, que todas las muertes pesan lo mismo. Al peso de todos mis compañeros muertos, al peso de sus cenizas, opone el peso de su propio sufrimiento. Pero no todas las muertes pesan con el mismo peso, por supuesto. Ningún cadáver del ejército alemán pesará jamás el peso en humo de uno de mis compañeros muertos.

-Mi tren silba en el valle del Mosela y veo desfilar lentamente el paisaje de invierno. Cae la noche. Hay gente que se pasea por la carretera, junto a la vía. Van hacia ese pueblecito, con su halo de humaredas tranquilas. Acaso tendrán una mirada para ese tren, una mirada distraída, no es más que un tren de mercancías, como pasan a menudo. Van hacia sus casas, este tren les trae sin cuidado, ellos tienen su vida, sus preocupaciones, sus propias historias. Por lo pronto, y al verles caminar por esta carretera, advierto, como si fuera algo muy sencillo, que yo estoy dentro y ellos están fuera. Me invade una profunda tristeza física. Estoy dentro, hace meses que estoy dentro y ellos están fuera. No sólo es el hecho de que estén libres, habría mucho que decir a este respecto; sencillamente, es que ellos están fuera, que para ellos hay caminos, setos a lo largo de las carreteras, frutas en los árboles frutales, uvas en las viñas. Están fuera, sencillamente, mientras que yo estoy dentro. No se trata tanto de ser libre de ir a donde quiero, nunca se es libre de ir a donde se quiere. Nunca he sido tan libre como para ir a donde quería. He sido libre para ir a donde tenía que ir, y era preciso que yo fuera en este tren, porque era también preciso que yo hiciera lo que me ha conducido a este tren. Era libre para ir en este tren, completamente libre, y aproveché mi libertad. Ya estoy en este tren.”

Ya está bien, me voy. No tengo nada que ir a buscar, puedo marcharme tal y como estoy. Tengo unas botas rusas de caña flexible, unos pantalones gruesos de tela rayada, una camisa de la Wehrmacht y un jersey de lana de madera gris, con adornos verdes en el cuello y las mangas, y unas letras grandes pintadas en negro a la espalda: KL BU. Ya está bien, me voy. Se acabó, me marchó. El chico de Semur murió, yo me voy. Los hermanos Hortieux han muerto, yo me voy. Espero que Hans y Michel estén vivos. Todavía no sé que Hans ha muerto. Espero que Julien esté vivo. No sé que Julien ha muerto. Tiro mi cigarrillo, lo aplasto con el tacón en la hierba del césped, voy a marcharme. Este viaje ha terminado y regreso. No regreso a mi casa, pero me acerco. El fin de los campos es el fin del nazismo, y será por lo tanto el final del franquismo, está claro, vamos, no hay ni la sombra de una duda. Voy a poder dedicarme a cosas serias, como diría Piotr, ahora que la guerra ha terminado. Me pregunto qué clase de cosas serias haré. Piotr había dicho: “Reconstruir mi fábrica, ir al cine, tener hijos”.

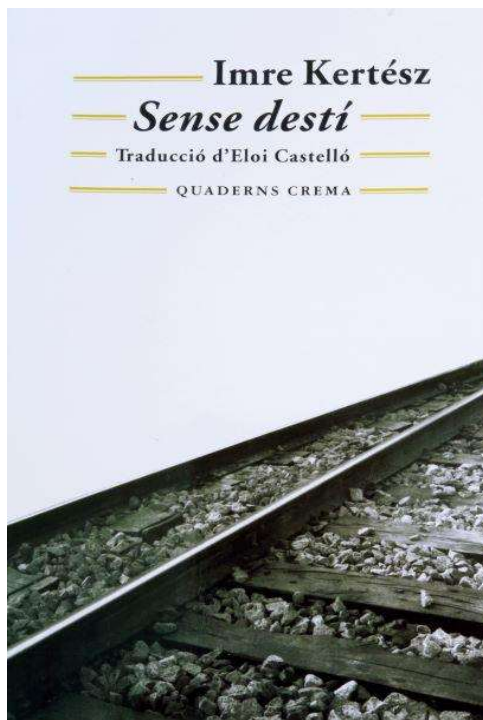
... me llevé una segunda sorpresa, cuando leímos en un diario que había los rojos y los nacionales. No era fácil de entender por qué eran nacionales, cuando hacían la guerra con las tropas marroquíes, la legión extranjera, los aviones alemanes y las divisiones Littorio. Fue uno de los primeros misterios de la lengua francesa que tuve que descifrar. Pero en Bayona, en el muelle de Bayona, me convertí en un rojo español. Había macizos de flores, montones de veraneantes detrás de los gendarmes, que habían venido a ver desembarcar a los rojos españoles. Nos vacunaron y nos dejaron desembarcar. Los veraneantes

miraban a los rojos españoles y nosotros mirábamos los escaparates de las panaderías. Mirábamos el pan blanco, los croissants dorados, todas esas cosas de antaño. Nos sentíamos desplazados en ese mundo de antaño.

Después, ya no he dejado de ser un rojo español. Es una manera de ser válida en todas partes. Así, en el campo de concentración yo era un "Rotspanier". Miraba los árboles y me alegraba de ser un rojo español. Con forme pasaban los años, más me alegraba de serlo.

[...]

Imre Kertész, Sense destí

“[...] Sé que en un camp de concentració hi ha tres maneres o vies d'evadir-se perquè les vaig veure, les vaig sentir o les vaig experimentar. Jo vaig posar en pràctica la primera, potser la més modesta. Vaig aprendre que hi ha una parcel·la de la nostra natura que és inalienable i eterna. És un fet que en captivat la nostra imaginació continua lliure. Per exemple, vaig arribar a un punt que, mentre tenia les mans ocupades amb la pala o el pic- estalviava forces, les distribuïa, em limitava a fer els moviments imprescindibles- m'absentava, m'evadia.

De totes maneres, vaig comprovar que la imaginació no és il·limitada, hi ha barreres infranquejables. Sinó, amb el mateix esforç hauria pogut anar a qualsevol lloc: a Calcuta, a Florida, als indrets més bonics del món. Però no hauria estat prou seriós, per dir-ho d'alguna manera no hauria estat creïble. Així doncs, moltes vegades me'n tornava a casa. (...)

Per exemple, de seguida vaig arribar a la conclusió que a casa no havia viscut correctament, no havia aprofitat prou bé els dies, que hi havia moltes, moltíssimes coses de les quals em penedia. Així- vaig haver de fer memòria-, vaig recordar que era molt triat amb el menjar, que 'tocatejava' els plats i els enretirava perquè simplement no m'agradaven, i en aquell moment, al camp de concentració, em va semblar una negligència incomprensible i imperdonable. O bé, aquell estira-i-arronsa absurd entre la meva mare i el meu pare per la meva tutela. Quan torni a casa- vaig pensar amb paraules

senzilles i entenedores, com si fos obvi, com si no m'interessés res més tret d'aquell fet ben natural-, quan torni a casa, posaré fi a tot això, haurem de viure en pau; així mateix ho vaig decidir. D'altra banda, a casa hi havia coses que em feien posar nerviós, que fins i tot -encara que semblava ridícul- em feien por, com ara algunes assignatures, els professors que les ensenyaven, l'hora dels exàmens, la possibilitat de fracassar, i finalment, el meu pare quan li havia de portar les notes. Al camp, evocava aquestes pors per la pura diversió de reviure-les i riure-me'n.

Mentre esperàvem el tren d'enllaç que ens havien promès per al vespre, tot de gent, senyores, vellets, homes que rondaven l'estació, es van aplegar al nostre voltant. Ens van demanar si veníem d'un camp de concentració, i ens van fer moltes preguntes, a mi també (...). A poc a poc es van dispersar, tret d'un home que només portava una camisa i uns pantalons d'estiu, i que tenia els dits grossos enfilats a un passador del cinturó i que amb altres dits donava copets rítmics al teixit dels pantalons. Em va preguntar, cosa que em va fer somriure una mica, si havia vist les cambres de gas. Li vaig respondre: 'llavors no seria aquí'. 'Bé, és clar' va dir, però va insistir-hi, volia saber si les cambres de gas existien de debò. (...)

'Esperi's, a veure...' digué amb cara rígida, severa, gairebé pedant. 'Així doncs, vostè' i no sé per què, però aquest tractament tan seriós, pronunciat amb una certa solemnitat, em va emocionar 'ha sentit a parlar de les cambres de gas'. I li vaig contestar que sí. 'De totes maneres', va continuar sempre amb la mateixa cara rígida, com si volgués ordenar i aclarir les coses, 'no ho ha comprovat personalment, amb els seus propis ulls', i jo vaig haver d'admetre que no. Tot seguit va afegir: 'Ah, ja'; va fer un breu cop de cap de comiat i va marxar tot estirat, amb l'esquena dreta, i em va fer la impressió que se n'anava satisfet. [...]"

Dory Sontheimer, *Les set caixes*

"[...] Vaig néixer a Barcelona l'any 1946, vaig ser batejada catòlica i així he viscut. Fins a la mort de la meva mare, l'any 2002, jo només sabia que la meva família era d'origen jueu, però ningú no m'havia explicat perquè jo no tenia més parents que el meu avi que havia viscut amb nosaltres. Mai no me'n van voler parlar.

Però quan vaig haver de desmuntar el pis on ella havia viscut, vaig trobar unes caixes plenes de documents i correspondència. Aquella descoberta m'ha permès reconstruir gran part del que la meva família va patir al llarg d'aquells anys foscos, i fins i tot retrobar familiars dels quals ni sabia l'existència. He pogut esbrinar que la major part de la nombrosa família de Praga, ja que eren deu germans, va ser deportada, i molts van morir a Auschwitz, alguns a Riga i d'altres a Minsk. Els que van sobreviure es troben dispersos: Canadà, Boston, Londres... Ha estat una tasca feixuga i sovint dolorosa, però encaixar les peces d'aquest puzzle m'ha ajudat a aprofundir en la meva identitat. [...]"

Martin Niemöller, *Vaig guardar silenci*

Quan els nazis van venir a buscar els comunistes,
vaig guardar silenci,
perquè jo no era comunista,

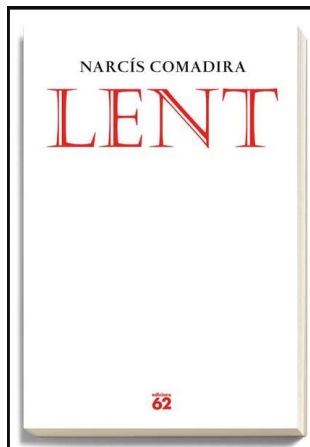
Quan van empresonar els socialdemòcrates,
vaig guardar silenci,
perquè jo no era socialdemòcrata,

Quan van venir a buscar els sindicalistes,
no vaig protestar,
perquè jo no era sindicalista,

Quan van venir a buscar els jueus,
no vaig protestar,
perquè jo no era jueu,

Quan van venir a buscar-me,
no hi havia ningú més que poguera protestar.

Narcís Comadira, *Allemande*

Plou sobre Mauthausen, la terra
s'amara tendrament, grogueja
l'herba molla, molls
els bedolls ja tots d'or, molls
els avets espessos, els roures corpulents.
Aquest turó tan plàcid
té entranyes de granit, granit gris, de
granit
són els murs dalt del turó, de granit

les torres que vigilen, de granit els camins,
Plou sobre Mauthausen, plou
dins les muralles, dins els barracots
de fusta on es maldorm,
malmenja, malviu, malmor.
Plou sobre Mauthausen i encara, espectrals,
Al poble encantador,
segur que noies rosses canten dolces

l'escala, de granit, l'escala de la Mort.
baixen per l'escala cadàvers, arranquen
blocs de granit, escairen, esmicolen,
i ells avall amb els blocs, ells amunt
amb els blocs, ells, granit esmicolat,
ossos esmicolats.

cançons de prínceps i princeses
primaveres
llargues, corones de flors boscanes,
estius d'olor de blat-, riuen,
no en saben res, diuen, no en saben res
d'aquella olor que el vent
els porta de vegades, olor
de carn cremada –primaveres llargues,

estius d'olor de blat-, mai olor de sospita.

Homo homini lupus? No,
pobres llops. Els homes som, per als homes,
homes senzillament. Encara

Da Capo

Pilar Francès, *Quan calmin els mals vents, tornaré*

[...] En Josep, la Pietat i els seus dos fills no es lliuren de patir un dels episodis més cruels i sinistres en el diari d'un conflicte armat: els bombardejos. Durant la guerra civil s'empren avions per atacar la població, malauradament per primer cop a la nostra història.

El divendres tretze d'agost de 1937 té lloc el primer, comès per l'aviació legionària italiana HeikelHe5918, amb víctimes mortals. Sis bombes cauen al passeig dels Guíxols i maten deu persones –tres de les quals nens– i causen nombrosos ferits. Aquell dia els de casa fugen cap a l'interior, vers Santa Cristina d'Aro, com també fan altres veïns. Carreguen algunes provisions per menjar en un petit carretó, hi asseuen al nen Vicenç i ells dos enfilen a peu la costeruda carretera –la Pietat, embarassada de sis mesos d'en Paquito, no té el pas massa lleuger– per resguardar-se en una barraca prop de la font del Pi. Al control de la sortida de Sant Feliu, conegut amb el nom dels Burots, un punt en mans del braç sindical anarquista de la CNT, els avis presenten la documentació perquè aquell paio amb barba de tres dies i brut com una guilla l'examini i la validi de nou. L'avi li diu que no pateixi, que no fugen, que només cerquen refugi per les bombes i amb el seu vistiplau continuen el camí fins a trobar la barraqueta on tots tres passen la nit. Arribada la calma reprenen el camí de tornada a casa.

Un parell de mesos més tard, entre finals d'octubre i primers de novembre, s'intensifiquen els bombardejos a la ciutat, i com que ni l'un ni l'altre volen anar al refugi –el que tenen més a prop és el del Puig– per por de morir esclafats, en sentir sonar les sirenes tanquen portes i finestres i es queden tots tres a casa, arraulits sota l'escala tremolant de por. Tan bon punt els hi és possible, agafen el tren cap a Girona i continuen a peu fins a Cervià, a esperar que l'àvia trenqui aigües en un entorn més aquietat. [...]”

(Els bombardejos a Sant Feliu, pàgines 119-120)

[...] La por que els aliats desembarquin per sorpresa en algun port de la costa fa que el règim de Franco ocupi, des de 1943 fins a 1947, el litoral gironí amb un exèrcit d'hostes feixistes que duen unes ordres per fer complir, severíssimes i molt ben apreses.

Els militars s'instal·len en cases abandonades, confisquen propietats, ocupen edificis i s'allotgen en un gran nombre de llars on hi troben un llit còmode i un plat calent a taula.

Qui li havia de dir a l'àvia que amb el marit *ausente* en terres franceses en tindria un a dispesa a casa i, de tant en tant, un comandant a menjar. El millor de la casa és per a ell, li cedeix l'habitació de dalt, la que té la terrassa que dona al pati, on hi ha el llit de casada, l'armari i les dues tauletes de conjunt, i ella se n'engipona una a la planta baixa amb un parell de catres atrotinats i la seva calaixera i tot ho comparteix amb els seus dos nois.

A canvi d'aquest brutal sacrifici, l'àvia té el rebost ple de queviures, el millor que pot donar en aquells moments tan difícils als de casa. [...]

(El teniente Trigo, pàgina 169)

3. A títol indicatiu. Les utilitats del “treball de memòria”

Tal com s'indica en el subtítol d'aquest dossier pedagògic, la proposta que es presenta **no té com a únic objectiu que els usuaris del programa aprenguin només continguts/coneixements històrics -cosa que alhora també es considera primordial-, sinó que la clau del plantejament sobre l'accés a la Història, en concret d'un passat relativament recent, passa per emprar com a eina principal el “treball de memòria”.**

Quan s'evoca el concepte “treball de memòria” s'està apostant per una relació constructiva envers el passat, que admet la confrontació de narratives i el diàleg entre elles, perquè la memòria és un espai de tensions contraposades. Res a veure, doncs, amb l'expressió “deure de memòria”, la qual tindria unes ressonàncies inquisidores que poden comportar un efecte advers en allò que hauria de ser una obertura crítica per part de la pedagogia de la Història. Per tant, el “treball de memòria” s'allunya d'imposicions monotèmiques i es configura com un terreny adobat per al **debat i l'acarament d'idees que es fonamenti en la creació de l'hàbit del diàleg.**

En un país com el nostre, en què en bona mesura el passat recent encara està relacionat amb una herència traumàtica no resolta del tot, en el si de l'ensenyament de les Ciències Socials, Geografia i Història, la “memòria”, tal com assenyala la pedagoga Gemma Tribó, entraria dins dels anomenats temes “controversials”, entengui's susceptibles de generar controvèrsia. Al nostre país encara hi ha alguns tabús relacionats amb el període que compren la Segona República, la Guerra Civil, el franquisme i la transició a la democràcia.

Alhora, no s'ha d'obviar que, **en aquesta tercera dècada del segle XXI, a les aules una bona part de l'alumnat procedeix de famílies novingudes de realitats geogràfiques/històriques diverses. Amb freqüència es tracta de països que estan immersos en problemàtiques relacionades amb carències socioeconòmiques i mancances de caire polític des d'una perspectiva democràtica que es poden vincular, amb les seves diferències, amb la realitat històrica recent del nostre país.** En conseqüència, el “treball de memòria” té unes grans potencialitats comparatistes i empàtiques. Ensenyar la Història immediata del nostre país des d'un vessant memorial també pot contribuir a despertar l'interès històric pels passats familiars/històrics d'un alumnat d'orígens culturals, ètnics i religiosos ben diferents. Per exemple, es podrien comparar amb la Guerra Civil espanyola les causes, les conseqüències, les dimensions humanitàries dels conflictes viscuts per les famílies de l'alumnat en altres realitats, mitjançant la recollida de testimonis familiars i la seva contrastació amb el material treballat a l'aula fins al moment. Aquesta comparativa podria generar el desenvolupament d'una posició ètica que es basés en l'empatia i el sentit de la justícia en relació amb els conflictes armats.

La construcció d'una "Història amb memòria" comporta, doncs, abordar temàtiques "controversials" que, necessàriament, estaran lligades a que la ciutadania tingui dret a una educació activa que li permeti adquirir progressivament un compromís democràtic amb el seu present i futur. Un enfocament d'aquestes característiques implica adoptar un pensament crític enfront dels casos de violació dels drets humans dels vençuts, dels desapareguts, dels torturats, dels exiliats, dels presos polítics. També comporta disposar d'eines per articular actituds contràries a l'expropiació de béns o a la repressió de les mobilitzacions socials que persegueixen més drets cívics i democràtics.

Per tant, **aquesta aproximació al passat recent des de l'àmbit de l'ensenyament hauria de ser portadora de valors cívics com el respecte per les diferències i l'empatia cap als més desfavorits.** També hauria d'aportar elements de conscienciació sobre la importància del debat i el diàleg en la consolidació dels processos democràtics. Es tracta de crear mecanismes d'accés a l'estudi del passat que promoguin el compromís de l'alumnat amb els temes que són objecte d'estudi. Cosa que pot contribuir positivament al creixement personal i emocional dels estudiants.

Aquest projecte, doncs, parteix d'una idea que es defensa i projecta des del camp de la museologia i la pedagogia aplicada als equipaments museístics que concep els museus com a "paisatges d'aprenentatge". Així, doncs, el Museu d'Història de Sant Feliu de Guíxols es proposa com a plataforma per tal de canalitzar aquesta via d'accés al passat recent en què la "memòria" hi té un paper essencial. En efecte, la "memòria" implica una aproximació a la Història més personal, amb més proximitat i més identificació de l'alumnat amb l'objecte d'estudi, però no es pot oblidar la connexió d'aquesta dimensió individual amb l'altra dimensió imprescindible que és la social. Aquests llaços confegeixen la Història i tot plegat evidencia que:

- **els ensenyaments que connecten amb la memòria personal contribueixen al desenvolupament de l'empatia, a la caiguda d'estereotips i l'augment del respecte per aquells que han estat oblidats i silenciats.**
- ensenyar connectant el present amb el passat facilita l'aprenentatge de les relacions de causalitat com, de fet, ja s'explicita en les competències que teòricament ha d'adquirir l'alumne a 4art d'ESO. És a dir, **és important identificar la utilitat que pot tenir comprendre les conseqüències que determinades accions en el present podrien tenir en el futur.**
- la "memòria" entesa com un record carregat de valors subjectius relacionats amb els moments conflictius de la nostra història recent, -i que es defineix a partir de de l'experiència personal de cada individu en el si d'un grup social determinat- ha d'integrar-se en la Història mitjançant un relat més dens i plural, on **la memòria col·lectiva sigui considerada com un fet social que no es pot negar ni excloure.**

- **tant l'oblit com "l'endolciment" de la "memòria" dificulten l'accés a una racionalitat crítica en l'ensenyament d'una 'Història amb memòria'".**

Una altra qüestió a tenir en compte en el "treball de memòria" és el paper que juga el patrimoni com a via d'accés al passat. Un patrimoni que és variat i que pot tenir un caràcter material amb el treball amb fonts arxivístiques, visites a espais de memòria, monuments... o també un caràcter intangible o immaterial com és el cas del tractament crític a narracions, fonts audiovisuals, cançons, testimoniatsges... És sabut, doncs, que el patrimoni és valorat en la mesura en què és considerat com a tal pels ciutadans. D'aquí que sigui un constructe social. El patrimoni és portador de memòries i no simbolitza el mateix per a totes les persones. L'educació i la pedagogia, aplicades a l'àmbit d'una "Història amb memòria", tenen en les diferents formes de patrimoni un "jaciment" a explotar de primer nivell. Es tracta d'un recurs fonamental fins i tot en les formes del que podríem considerar "antipatrimoni". És a dir, llocs que desprenen un valor antitètic a la normalitat democràtica i que estan sotmesos a la controvèrsia. Per consegüent, des de la seva negativitat poden ser utilitzats com a referents educatius de contrast. Un exemple paradigmàtic del que estem assenyalant seria el Valle de los Caídos. És a dir, monuments franquistes, vestigis de presons i centres d'internament, fosses comunes, llocs de combats... que qualificaríem d'"antipatrimoni" pels contravalors ètics que representen, els quals serien útils per afrontar des del coneixement les atrocitats de les guerres, les persecucions i les repressions.

Així doncs, des del camp de la didàctica de la història, aquest patrimoni "controversial" que pot ser una font-objecte de treball en una "Història amb memòria", ben preparat i seleccionat per a l'ensenyament, pot propiciar en l'alumnat habilitats i capacitats característiques del pensament crític, la preocupació per estar i per romandre ben informat, saber diferenciar fets d'opinions, valorar la informació i distingir els interessos que afavoreixen cada opció, mantenir la ment oberta per ser capaç de considerar punts de vista divergents al propi, tenir flexibilitat per considerar alternatives i opinions, ser honest per encarar els propis prejudicis, estereotips i tendències egocèntriques i/o sociocèntriques i, per últim, disposar d'un posicionament reflexiu per valorar els dilemes entre les tradicions i l'ètica. Es tracta d'un patrimoni que pot ajudar a que els futurs ciutadans de ple dret es facin preguntes i reflexionin sobre les accions esdevingudes. Una pedagogia, doncs, que s'allunyi d'enfocaments que simplifiquen aspectes com l'heroisme i el patriotisme i que, en canvi, serveixi per exemplificar les conseqüències negatives de les guerres, acompanyades de la defensa de la tolerància i la pau.

En aquest aprenentatge d'una "Història amb memòria" hi hauria de destacar l'ús d'una metodologia menys "transmissiva" per part del professorat i més activa pel que fa a l'alumne, a fi d'evitar l'adoctrinament ideològic i afavorir actituds reflexives i crítiques. Això permet, amb aquesta metodologia més motivadora, la possibilitat que els estudiants desenvolupin competències que els portin un major compromís amb el

present, la comprensió dels seus vincles amb el passat i la reflexió sobre les conseqüències que poden tenir determinats fets i accions en el futur. Això es tradueix, tal com ja hem avançat, en una altra manera de concebre la història i d'ensenyar-la, convertint aquesta incursió en el passat recent en un potent recurs didàctic per a l'aprenentatge de continguts conceptuals, procedimentals i actitudinals, a més de competències com l'empatia històrica, el treball amb fonts primàries i secundàries, la intel·ligència emocional, l'educació patrimonial i habilitats de pensament crític i anàlisi. I, alhora, aquest aprenentatge crearà condicions per a la formació d'una ciutadania crítica i compromesa amb la democràcia i els drets humans.

Quan es desenvolupen "polítiques educatives de la memòria" és crucial la interrogació sobre com indagar en el passat des del present: què recordar, com recordar i per a què recordar. Es tracta d'activar preguntes per tal que la pedagogia de la memòria habiliti vincles significatius amb el passat que permetin imaginar futurs més justos. Al cap i a la fi ensenyar una "Història amb memòria" pot servir per canviar les dinàmiques en què el "treball de memòria" és només una iniciativa puntual de docents i formadors amb especial sensibilitat per aquestes temàtiques. Per tant, no és tan sols un deure històric o polític, de rescat de les històries de les víctimes, sinó que pot ser una oportunitat per generar pluralitat de narratives, en què l'alumnat, juntament amb els seus docents, es poden descobrir com a subjectes històrics i formar-se en els preceptes d'una ciutadania democràtica. Aquest "treball de memòria", doncs, ha d'anar més enllà del vessant bèl·lic, del discurs ancorat en la visió de tragèdia fratricida (molt present pel que fa a la Guerra civil espanyola), de l'encimbellament de personatges històrics (sovint masculins), i ha d'insistir més en la part més social i col·lectiva que deixa constància que la Història, sigui conflictiva o no, afecta tota la població.

En definitiva, el "treball de memòria" que formarà part d'aquesta operació més àmplia que hem anomenat una "Història amb memòria" ha de tenir present, entre altres, les següents qüestions:

- l'alumnat ha de ser el protagonista del procés d'aprenentatge-ensenyament.
- sense coneixements no hi ha adquisició de competències de cap tipus.
- l'exigència bàsica de veritat i, per tant, també de l'escrupolosa recollida d'informacions.
- la classe d'història ha de ser un laboratori que permeti simular el treball de l'historiador.
- la història és una disciplina acadèmica crítica els objectius de la qual són interrogar la memòria i els mites que genera.

4.- Directrius per al desenvolupament del projecte creatiu audiovisual

D'acord amb la informació continguda i treballada a l'aula i seguint les pautes marcades al subapartat "activitat 5" (p.12), l'alumnat podrà dur a terme dos treballs audiovisuals.

1-El primer d'ells serà una continuació del que es va realitzar en la primera edició, però, al tractar-se d'una recreació, caldrà buscar la màxima versemblança, sobretot si es vol reproduir l'establiment d'un diàleg epistolar entre la persona que es troba a l'exili i l'altra que s'ha quedat a Sant Feliu o la Vall d'Aro. Per això es recomana incidir especialment en les vicissituds de l'exili a França, els pas per camps d'internament de refugiats, per Companyies de Treballadors Estrangers i l'adaptació progressiva en un país ocupat pel nazisme, com era la França de la Segona Guerra Mundial. En aquest context l'intercanvi epistolar podia ser més o menys factible. Si el diàleg que es vol recrear està relacionat amb la deportació als camps nazis, caldrà centrar-se sobretot en la represa de contacte de la persona deportada un cop alliberada el 1945. En aquesta situació sí que és factible que el testimoni fictici faci referències creïbles sobre les circumstàncies i peripècies dins als camps nazis. En canvi, seria poc creïble que la relació epistolar imaginada, on s'expliquen obertament les condicions de vida al camp, fos possible durant l'internament, sobretot a causa del control i la censura que infligien les autoritats nazis. Així, doncs, s'enregistraran **dos monòlegs**:

- el de la persona exiliada –que podrà ser o no deportada als camps nazis–, la qual en l'intercanvi epistolar recordarà la vida en el país que ha deixat enrere i que es referirà a les dures condicions de l'exili. En el cas que fos una persona deportada supervivent hauria d'evocar l'experiència al camp de concentració un cop se suposa que ha estat alliberada i reprèn el contacte amb la família.
- el del familiar de la persona exiliada, que ha romàs al país i, en l'intercanvi epistolar, expressa esperança però també enyorament i patiment per la incertesa que els afecta i que impossibilita un retrobament pròxim. En el cas que es representés que el familiar exiliat/deportat ha mort, caldria que la persona que figura que resideix a l'interior del país rebés, per exemple, un comunicat de la Creu Roja Internacional o la carta d'un company de la persona deportada en què exposés els fets ocorreguts.

Tecnologia i format d'imatge

Es proposa la filmació amb telèfon mòbil, i d'entre els dispositius de què es disposin es triï aquell que pugui donar major qualitat.

Sempre que sigui possible, s'haurà d'intentar trobar una superfície de suport del mòbil perquè la imatge quedi més estable.

El format de les filmacions ha de ser en posició horitzontal, de 16/9.

Es recomana fer ús de l'anomenat «pla americà», que enquadra el subjecte des del cap fins als genolls. També es pot fer servir un pla més curt, per exemple, des del cap fins a la cintura.

Es recomana que tots els components del grup-classe treballin activament en la redacció, fent recerca de les localitzacions des d'on fer la filmació, analitzant la llum segons el moment del dia, controlant que no hi hagi soroll mentre facin la gravació.

Quan s'enregistri, cal tenir en compte de parlar pausat, respectant les pauses indicades al text del guió i vocalitzant adequadament.

Es proposa que els dos representants que facin els monòlegs siguin un de femení i un de masculí.

Es recomana que la durada màxima de l'enregistrament sigui de 40 segons

El vestuari ha de ser al màxim de neutre, pel to de respecte que es vol donar a la gravació.

2-En aquests cas es tractaria d'elaborar un petit documental que tingués com a eix la gran transformació urbanística, social i cultural de Sant Feliu de Guíxols i dels altres municipis de la Vall d'Aro ocorreguda, fonamentalment, a partir de la dècada de 1960. El fenomen de la construcció, el naixement de nous barris sense cap mena d'ordenació, la precarietat dels habitatges de les classes treballadores, l'arribada massiva d'immigrants del sud peninsular es va combinar amb un creixement exponencial del turisme de masses procedent dels països europeus del nostre entorn. El resultat va ser uns canvis profunds en totes les esferes, social, econòmica, cultural i mediambiental. Alhora, a tota aquesta problemàtica s'hi afegia la persistència de la dictadura franquista, encarnada en unes administracions poc predisposades a solucionar els problemes de la gent. La població recent arribada es va haver d'autoorganitzar per tirar endavant en aquelles circumstàncies. Atès que a barris com Vilartagues encara hi resideixen molts d'aquests protagonistes/testimonis es proposa dur a terme un treball audiovisual que es fonamenti en entrevistes que nodreixin un petit documental. El procediment de treball podria ser:

- a) estudi del context històric.
- b) contacte amb el barri a través d'associacions o a nivell individual de persones destacades.
- c) coneixement de possibles testimonis i fer una selecció per dur a terme l'entrevista tenint en compte l'equitat entre dones i homes.
- d) elaboració de l'entrevista per diversos grups d'estudiants integrats per 4 o 6 persones màxim. Aquesta entrevista hauria de contenir els següents ítems:

-dades personals, lloc de naixement, tipologia de la família.

-any d'arribada a Sant Feliu de Guíxols / Vall d'Aro i motivacions de l'emigració.

-impressions sobre l'acollida al lloc de destinació.

- vida quotidiana, habitatge i adaptació
- el món del treball i l'escola.
- compromís o no en el moviment veïnal, o en mobilitzacions d'ordre polític d'oposició a la dictadura franquista.
- una reflexió final en què el testimoni pugui expressar què significa ser immigrant i que aportí elements comparatius amb les poblacions immigrants actuals.

A fi de confeccionar l'audiovisual i el seu muntatge es recomana d'utilitzar objectes significatius (poden ser cedits pel Museu d'Història) per al testimoni, documents i fotografies antigues que puguin ser útils per muntar el relat que és vol transmetre.

La duració d'aquest documental hauria ser de màxim 20 minuts, en què s'intercalarien les veus diverses dels testimoniats amb una mínima veu narrativa.

5. Annexos

5.1.-Llista de persones deportades als camps nazis ²

Alexandre Amir Borrell

Nascut a Sant Feliu, 1.8.1920, al carrer de la Rutlla, 12.

Deportat a Buchenwald, 18.9.1943

Mort a Dora-Mittelbau, 9.6.1944

Josep Coll Sarbosa

Nascut a Sant Feliu, 14.01.1908, en una casa de camp a tocar de l'Escorxador.

Deportat a Mauthausen, 6.8.1940

Traslladat a Gusen, 29.3.1941

Mort a Gusen, 2.11.1941

Joan Cubel Cosp

Nascut a Sant Feliu, 17.3.1920, al carrer de Monticalvari, 11.

Deportat a Mauthausen, 25.1.1941

Traslladat a Gusen, 8.4.1941

Mort a Gusen, 15.1.1942

Esteve Esteve Mer

Nascut a Sant Feliu, 25.1.1914, al carrer de Sant Fèlix, 7.

Deportat a Mauthausen, 27.1.1941

Traslladat a Gusen, 27.1.1941

Alliberat probablement a Mauthausen, 5.5.1945

² Jordi GAITX MOLTÓ (2006) "L'exili de 1939" dins AULADELL AGULLÓ, m. Et ALTRI, *Franquisme i Repressió*. Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols. Col·lecció Estudis Guixolencs, pàg. 216.

Pilar FRANCÈS, recerca en curs.

Josep Jordà Perich

Nascut a Sant Feliu, 16.4.1913, al carrer de Jacint de Pau, 6

Deportat a Mauthausen, 27.1.1941

Alliberat a Mauthausen, 5.5.1945

Antoni Moret Barti

Nascut a Sant Feliu, 2.6.1919, al carrer Caimó, 93.

Deportat a Mauthausen, 13.12.1940

Alliberat a Mauthausen, 5.5.1945

Lluís Murgat Clos

Nascut a Sant Feliu, 25.08.1906, al carrer de Sant Domènec, 28

Deportat a Mauthausen, 26.4.1941

Traslladat a Gusen, 20.10.1941

Mort a Gusen, 28.11.1941

Francesc Parramon Ponjuan

Nascut a Sant Feliu, 1.11.1912, al carrer de Caimó, 121

Deportat a Mauthausen, 27.1.1941

Traslladat a Gusen, 30.6.1941

Mort a Gusen, 30.11.1941

Basili Polo Pulgar

Nascut a Vilovela (Burgos), 17.1.1910
Resident a Sant Feliu
Deportat a Mauthausen, 27.1.1941
Traslladat a Gusen, 17.2.1941
Alliberat probablement a Gusen, 5.5.1945

Josep Ribas Juncà

Nascut a Sant Feliu, 8.6.1916, al carrer de Castell d'Aro, 30.
Deportat a Mauthausen, 25.1.1941
Traslladat a Gusen, 21.4.1941
Mort a Gus en, 31.1.1942

Emili Puigmolé Magrià

Nascut a Llagostera, 4.11.1909
Resident a Sant Feliu des d'
aproximadament el 1915
Deportat a, 27.1.1941
Mort a Mauthausen, 10.3.1941

Ricard Ruscalleda Lloveras

Nascut a Sant Feliu, 3.2.1902, a Can
Bagué, camí de Pedralta.
Deportat a Mauthausen, 27.1.1941
Traslladat a Gusen, 8.4.1941
Mort a Gusen, 12.8.1941

Francesc Sabater Roquer

Nascut a Sant Feliu, 24.3.1904, al carrer
de Garrofers, 50.
Deportat a Mauthausen, 13.12.1940
Traslladat a Gusen, 17.2.1941
Mort a Gusen, 20.1.1941

Joan Salvador Oliveras

Nascut a Sant Feliu, (data i lloc?)
Deportat a Mauthausen, 27.1.1941
Traslladat a Gusen, 29.3.1941
Mort a Gusen, 4.4.1941

Eusebi Vicens Sagué

Nascut a Castell d'Aro, 11.04.1910
Resident a Santa Cristina d'Aro des de
1934
Deportat a Mauthausen, 13.12.1940
Traslladat a Gusen, 17.2.1941
Mort al castell de Hartheim (Àustria),
22.9.1941

5.2.- Acord de Ple de 29 d'agost de 2019, que transcrivim a continuació:

«Estem a tres dies del 80 aniversari de la invasió de Polònia per part d'Alemanya, dia que es considera l'inici de la Segona Guerra Mundial, dos dies després el 3 d'octubre de 1939 el Regne Unit i França declaren oficialment la Guerra.

l el nostre país va passar de llarg de molts dels efectes d'aquesta guerra degut al paper que Franco va jugar optant per una teòrica neutralitat, malgrat que com s'ha constatat es va aliar de facto amb el règim nazi. Tot i això molts catalans i alguns ganxons van veure com després de perdre una Guerra Civil acabarien els seus dies deportats a camps de concentració alemanys. La majoria dels ganxons al camp de Gusen. Trobem bibliografia suficient que ens permet identificar un bon nombre de ciutadans de la nostra vila que van morir en aquestes circumstàncies.

En aquesta línia, el Butlletí Oficial de l'Estat va publicar el passat 9 d'agost un edicte amb el llistat de les 4.427 persones de nacionalitat espanyola mortes en els camps de concentració de Mauthausen i Gusen. Aquest llistat ha estat elaborat per un equip d'investigació a partir de les dades que es guarden a la seu del Registre Civil Central de Madrid. D'entre aquestes 4.427 persones es troben nou veïns de la nostra ciutat. Tots ells van morir al camp de Gusen.

En relació a la publicació d'aquest llistat, les persones que hi tinguin interès tenen fins el proper 9 de setembre per presentar les al·legacions que estimin oportunes al respecte. Això pot ser bé per corregir alguna dada, o bé, per sol·licitar, arribat el cas, la inclusió

d'alguna persona de la qual es tingui constància que va morir en aquests camps i no surti en el llistat.

L'esperit d'aquesta proposta és continuar amb la voluntat manifestada en més d'una ocasió per la nostra ciutat de retre homenatge a les víctimes del feixisme. Com es va fer, per exemple, l'abril de 1994 als Jardins Juli Garreta amb la inauguració d'un MONUMENT ALS DEPORTATS DE SANT FELIU DE GUÍXOLS I DEL BAIX EMPORDÀ. Aquest monòlit fou impulsat per l'Ajuntament de la ciutat i per l'entitat Amicals de Mauthausen.

També el passat Ple ordinari de 22 de febrer de 2018, a proposta del grup MES, es va aprovar per unanimitat una proposta per la qual la ciutat es comprometia a:

«L'Ajuntament de Sant Feliu de Guíxols col·locarà en el paviment de davant dels edificis on van viure els represaliats pel feixisme o a on van treballar una llamborda commemorativa adherint-se a la iniciativa del projecte de Gunter Demnig, tal com ho han vingut fent darrerament altres ciutats del nostre territori.»

Aquestes llambordes, conegudes com *Stolperstein* (pedres que fan ensopegar, en alemany), són petits monuments creats per l'artista alemany Gunter Demnig en memòria de víctimes del nazisme. Actualment n'hi ha més de 80.000 distribuïdes a més 1.800 ciutats d'una vintena de països. Són diverses les poblacions catalanes que ja ho han fet en els darrers anys (Manresa, Igualada, Sabadell, Girona, Figueres, Terrassa, Vilanova i la Geltrú...).

El Ple municipal acordà:

Primer: Que, una vegada contrastat el llistat publicat al BOE amb la documentació que pugui tenir al respecte l'Arxiu Municipal, es facin, abans del 9 de setembre, les alegacions que s'estimin oportunes.

Segon: Impulsar un grup de treball amb la finalitat de preparar un acte d'homenatge i reconeixement de la ciutat cap a les persones de la ciutat víctimes del nazisme. En aquest sentit, la data assenyalada seria la del proper 5 de maig (data de commemoració de l'alliberament del camp de Gusen).

Tercer: Avançar en el compliment de la proposta aprovada pel Ple en el mandat anterior i col·locar als llocs de residència o treball d'aquestes persones víctimes del nazisme les llambordes conegudes com a Stolpersteine.

Dossier elaborat pel Museu d'Història de Sant Feliu de Guíxols el 2022

Autoria:

Sílvia Alemany (MHSFG)

Revisió i ampliació:

Jordi Font

Les especificacions tècniques s'han basat en el Dossier per a elaboració d'audiovisual, curs 2020-2021, elaborat per Judith Albertí (MHSFG).

Col·laboradors:

Marc Auladell

Pilar Francès

Agraïments:

Àngel Jiménez

Néstor Sanchiz

Josep Murlà

Jordi Gaitx

I en especial als ensenyants involucrats:

Eva Alcolea, Centre de Formació d'Adults SFG

Glòria Campos, Institut Sant Elm SFG

Núria Carreño, Institut Sant Feliu SFG

Anna Sureda, Centre Cor de Maria-Sant Josep SFG

Júlia Falgàs, Institut Ridaura de Castell d'Aro

Joan Pinsach, exprofessor de l'Institut Sant Feliu

Projecte actiu i en evolució inclòs a:

PROGRAMA
ÀNGEL JIMÉNEZ
DE MEMÒRIA DEMOCRÀTICA